

Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto
Azijos ir transkultūrinių studijų institutas

Šiuolaikinių Azijos studijų programos studentas (-ė)

JUSTINA PUKELYTĖ

**„Padarykime Japoniją vėl didžią“: imperialistinės ideologijos apraiškos
Abe Shinzō politikoje**

MAGISTRO DARBAS

Vadovas – Prof. dr. (HP) Audrius Beinorius

Vilnius 2020

Pukelytė, Justina

„Padarykime Japoniją vėl didžią“: imperialistinės ideologijos apraiškos Abe Shinzō politikoje: magistro darbas / Justina Pukelytė, Šiuolaikinių Azijos studijų programos studentė; mokslinis vadovas prof. dr. (HP) Audrius Beinorius; Vilniaus universitetas. Azijos ir transkultūrinių studijų institutas. – Vilnius, 2020. – 72 lap. – Maš. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 59 (89 pavad.).

Japonija, Abe Shinzō, imperializmas, nacionalinis identitetas, kolektyvinė atmintis, Abe Shinzō politika, tarptautiniai santykiai

Magistro darbo objektas – tam tikri ministro pirmininko Abe Shinzō politinės veiklos aspektai. Darbo tikslas – išnagrinėti, kokius panašumus turi Abe Shinzō vykdoma politika ir imperinė Japonijos era, kokį poveikį tai gali turėti nacionaliniam identitetui šalyje bei tarptautiniams santykiams Rytų Azijos regione (daugiausiai su Pietų Korėja ir Kinija). Darbo uždaviniai: istoriniame kontekste išanalizuoti svarbiausius aspektus ir kai kuriuos imperinio laikotarpio įvykius, prisidėjusius prie darbe nagrinėjamų problemų; apibrėžti teorinę prieigą, analizuojant nacionalizmo, modernios tautinės valstybės (*nation-state*), nacionalinio identiteto, *nihonjinron* bei kolektyvinės atminties konceptus bei pritaikyti juos darbui; naudojantis vietiniais ir tarptautiniais naujienų portalais, apžvelgti įvairius Abe Shinzō politinės veiklos aspektus, atskleisti kaip jie pasireiškia skirtingose arenose (politinėje, edukacinėje, kultūrinėje ir kt.) bei aptarti reakciją į juos; išanalizuoti, kaip per šiuos įvykius atsiskleidžia panašumas į Japonijos imperijos laikotarpio vertybes ir praktikas, kaip tai gali prisidėti prie nacionalinio identiteto formavimo ir kokias problemas sukelia/gali sukelti tarptautiniuose santykiuose Rytų Azijos regione. Tyrimo dalyku tapo įvairių naujienų portalų straipsniai – analizuojant jų turinį bei pritaikant kitas, darbui aktualias koncepcijas (ypač nacionalinio identiteto ir kolektyvinės atminties), prieita prie išvados, jog tam tikrą dabartinio ministro pirmininko politiką, pasisakymus, veiklą, asociacijas ar kitus elementus galima susieti su imperialistine ideologija bei jos vertybėmis; į tai įeina pacifistinės konstitucijos pataisų siekis, apimantis militarizmo, švietimo, religijos ir valstybės funkcijų aspektus, nepastovi pozicija dėl Japonijos vaidmens karo periodu, stiprėjantis istorinis revizionizmas, ko pasėkoje gali keistis nacionalinis identitetas ir pastebima įtampa tarptautiniuose santykiuose regione. Magistro darbas gali būti naudingas nagrinėjantiems Abe Shinzō politiką, japonų nacionalinį identitetą ar kolektyvinę atmintį (ypač imperinio laikotarpio ir Antrojo pasaulinio karo kontekste), bei tyrinėjant Japonijos santykius su kaimyninėmis šalimis.

TURINYS

ĮVADAS	4
1. Ankstyvosios japoniško nacionalizmo užuomazgos	9
1.1. Japonų tautos savivoka iki XIX a. galo	9
1.2. Meiji restauracija: senieji ir naujieji tautos ir valstybės simboliai.....	14
1.3. Valstybinis šinto ir religinis/militaristinis nacionalizmas	18
2. Nacionalinės tapatybės kaita ir atmintis Japonijoje	22
2.1. Nacionalinio identiteto transformacijos	22
2.2. Japoniškasis identitetas <i>nihonjinron</i> diskurse.....	28
2.3. Kolektyvinė atmintis ir užmarštis	34
3. Abe Shinzō politika ir imperialistinė ideologija.....	40
3.1. Abe konstitucinių reformų siekiai.....	41
3.2. Istorinis revizionizmas ir atminties konstravimas.....	46
3.3. Istorinis revizionizmas ir santykiai regione	50
3.4. Abe politiniai ryšiai ir asociacijos.....	54
IŠVADOS	57
BIBLIOGRAFIJA.....	59
ABSTRACT.....	72

IVADAS

Net ir bakalauro studijų metu, kurios buvo nesusijusios su Azija, iškilo susidomėjimas Rytų Azijos regionu. 2019-ųjų pavasario semestro metu gavus progą išvykti dalinių studijų į Japoniją atsirado galimybė iš arčiau tyrinėti šios šalies visuomenę, kultūrą, istoriją, taip pat ir politiką. Formavosi interesas gilintis į šio darbo temą, pirmiausia atsiradęs religijų Japonijoje paskaitų metu, kuomet studentai buvo supažindinami su įvairiomis išraiškomis, praktikomis bei jų bruožais šalyje; viena iš jų buvo Meiji atkūrimo eros metu suklestėjusi ir imperialistiniu laikotarpiu gyvavusi valstybinio šinto ideologija. Nors oficialiai valstybinio šinto egzistavimas yra apibrėžiamas imperinio istorinio periodo, ėmė ryškėti, jog paties periodo vertybių siekimas gali būti aptinkamas ir šiandieninėje Japonijoje, ypač politinėje aplinkoje. Todėl šiame darbe bus nagrinėjama tam tikra gana kontraversiškos politinės figūros – ministro pirmininko Abe Shinzō 安倍晋三 – veikla ir vykdoma politika, platesniame kontekste siekiant išsiaiškinti, ar ją galima susieti su Japonijos imperijos idėjomis bei vertybėmis ir kokias pasekmes tai gali sukelti tarptautinių santykių sferoje Rytų Azijos regione. Darbe analizuojama Abe Shinzō veikla didžiąja dalimi fokusuosis nuo antrosios jo, kaip ministro pirmininko, kadencijos (2012m.) iki dabar (2020m.). Abe Shinzō sėkmingai ilgą periodą išliekant valdžioje, (užsienio) žiniasklaidoje jo ir jo partijos veiklai bei siekiams apibūdinti pradėta naudoti „padarykime Japoniją vėl didžią“ frazė (angl. *Make Japan Great Again*), apimanti Japonijos didybę prieš Antrąjį pasaulinį karą, nacionalistinius judėjimus, bei siekį tapti ekonomine ir karine galiūne.

Taigi, iš to kyla **darbo problema:** kaip per Abe Shinzō politiką atsiskleidžia panašumai į imperialistinės Japonijos vertybes ir siekius?

Darbo tikslas: išnagrinėti, kokius panašumus turi tam tikra Abe Shinzō vykdoma politika ir imperinė Japonijos era, kokį poveikį tai gali turėti nacionaliniam identitetui šalyje bei tarptautiniams santykiams Rytų Azijos regione (daugiausiai su Pietų Korėja ir Kinija).

Darbo tikslui pasiekti yra išsikeliama šie **uždaviniai**:

- istoriniame kontekste išanalizuoti svarbiausius aspektus ir tam tikrus imperinio laikotarpio įvykius, prisidėjusius prie darbe nagrinėjamų problemų;
- apibrėžti teorinę prieigą, analizuojant nacionalizmo, modernios tautinės valstybės (*nation-state*), nacionalinio identiteto, *nihonjinron* bei kolektyvinės atminties konceptus bei pritaikyti juos darbui;
- naudojantis vietiniais ir tarptautiniais naujienų portalais, apžvelgti įvairius Abe Shinzō politinės veiklos aspektus, atskleisti kaip jie pasireiškia skirtingose arenose (politinėje, edukacinėje, kultūrinėje ir kt.) bei aptarti reakciją į juos;
- išanalizuoti, kaip per šiuos įvykius atsiskleidžia panašumas į Japonijos imperijos laikotarpio vertybes ir praktikas, kaip tai gali prisidėti prie nacionalinio identiteto formavimo ir kokias problemas sukelia/gali sukelti tarptautiniuose santykiuose Rytų Azijos regione.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro trys pagrindiniai skyriai. Pirmajame skyriuje yra pateikiamas istorinis kontekstas, siekiant išskirti ir aptarti pagrindinius veiksnius, turėjusius įtaką tolimesniems darbe nagrinėjamiems aspektams bei siekiant suteikti bazinį supratimą skaitytojams, galimai nesusidūrusiems su Japonijos istorija ar Azijos studijomis. Atskiruose skyreliuose yra trumpai apžvelgiami pagrindiniai japoniško nacionalizmo elementai (tokie kaip homogeniškumas, vienijantis sukūrimo mitas, imperatoriaus vaidmuo bei ryšys su vietinėmis dievybėmis ir kt.), Japonijos imperijos pradžia, t.y. *Meiji* laikotarpis, ir jo svarba. Antroji dalis yra teorinė. Joje analizuojami pagrindiniai konceptai, kuriais bus remiamasi pritaikant juos darbui: identiteto apibrėžimo kompleksiskumas ir formavimas, nacionalinio identiteto sudarymo elementai bei kintamumas, jo ryšys su tapatybe, grupe ir nacionalizmu, *nation-state* idėjų pritaikymas Japonijos atvejui, *nihonjinron* kaip kultūrinio nacionalizmo išraiška ir įrankis „japoniškumui“ aiškinti bei japoniškam identitetui konstruoti ir palaikyti; galiausiai pereinama prie atminties studijų ir selektyvių prisiminimų, kolektyvinės atminties svarbos bei jos ryšio su identitetu, tam tikrų įvykių įamžinimo ir objektų simbolizmo. Atsižvelgiant į šias teorijas yra tyrinėjami skirtingi imperinio laikotarpio prisiminimai; pasitelkiant Antrąjį pasaulinį karą kaip vieną

svarbiausių to meto įvykių yra išskiriami pagrindiniai požiūriai į jo palikimą ir padarinius, kuriais vėliau remiamasi aiškinant tam tikrus įvykius ir iš jų kylančius tarptautinius nesutarimus. Trečioji dalis yra tiriamoji, skirta konkrečių ministro pirmininko Abe Shinzō politikų, veikslių ir tikslų, vienaip ar kitaip susijusių su tam tikromis imperinio laikotarpio vertybėmis, įvykiais ar kitais aspektais, išsiginimui ir analizei, aptariant kaip toks ryšys gali paveikti nacionalinio identiteto bei kolektyvinės atminties formavimą, taip pat apžvelgiant, kaip paveikiami santykiai regione.

Tyrimo metodologija. Darbe naudojama metodologija apima istorinę-kontekstinę perspektyvą (nagrinėjant kaip tam tikri įvykiai kito ir prisidėjo prie darbe nagrinėjamų aspektų), nacionalizmo ir modernios tautinės valstybės (*nation-state*) idėjas (pristatant imperinio laikotarpio svarbą šiuolaikinei Japonijai), bei identiteto ir atminties koncepcijas (analizuojant praeities ir dabarties santykį darbo tematikai aktualiame kontekste).

Tiriamosioje dalyje, siekiant išsigininti nagrinėjamus tyrimo objekto politinės veiklos aspektus, naudojama žiniasklaidos portalų straipsnių turinio analizė. Dėl darbo autorės japonų kalbos nežinojimo, analizuojami straipsniai yra parašyti anglų kalba (įskaitant ir tarptautinius, ir anglakalbius Japonijos žiniasklaidos portalus). Ieškant straipsnių, aptariančių tam tikrus Abe Shinzō siekius, veiksmus ar politiką, kurie vėliau susiejami su imperine ideologija bei jos vertybėmis, buvo naudojama *Google* paieškos sistema; analizuojami straipsniai atrinkti atsitiktinai. Iš viso nagrinėjama 40 straipsnių, iš kurių anksčiausias buvo parašytas 2006m., o naujausias – 2020m.

Teorinių prieigų ir tyrimų apžvalga. Šiam darbui aktualiausiems istoriniams įvykiams išsigininti remiamasi Michiko Yusa (2002), Dalios Švambarytės (2006), Susumu Shimazono (2005) darbais, pateikiančiais naudingų įžvalgų, padedančių geriau suprasti vienus ar kitus reiškinius.

Į nacionalizmo koncepciją gilinamasi pasitelkiant Hans Kohn (1969) idėjas, kalbančias apie natūralų individų jaučiamą palankumą familiarumui, bei remiamasi Michael Billig banalaus nacionalizmo teorija, teigiančia, jog nacionalizmas apima ir iš pirmos pažiūros banalias išraiškas, per pažįstamą bei atpažįstamą simboliką ir ženklus, ir yra nuolatos primenamas kasdieniniame kontekste. Prie nacionalizmo taip pat prijungiamos ir *nation-state* konceptą tyrinėjusių bei jo veikimo principus nagrinėjusių

Paul T. Levin (2007), Montserrat Guibernau (1996), Jan Penrose ir Richard C.M. Mole (2008) įžvalgos. Šioms idėjoms papildyti neapsieinama be Benedict Anderson (1983) įsivaizduojamų bendruomenių modelio, aiškinant, kaip tautos formuoja savo grupinę savivoką.

Vėliau pereinama prie tapatybės reiškinio kompleksiško, išskiriant nacionalinį identitetą: remiamasi Frank Behhofer ir David McCrone (2009) nacionalinio identiteto, kaip vienos iš bazinių socialinių tapatybių, samprata siekiant suprasti grupinio identiteto svarbą šiuolaikiniame kontekste bei atskleidžiant, kaip jis gali būti aktyviai konstruojamas valstybės; apibrėžiant svarbiausius nacionalinio identiteto elementus, pasitelkiami Anthony D. Smith (1991) teiginiai; apžvelgiant nacionalinio identiteto pokyčius po imperijos žlugimo (t.y., Japonijai pralaimėjus Antrajame pasauliniame kare), naudingos Makoto Tsujiuchi (1996) idėjos apie besikeičiančius prioritetus ir kitus svarbius principus visuomenėje. Siekiant pažvelgti į japonišką nacionalinį identitetą tarp skirtingų kartų bei jų ryšį su globalizacijos fenomenu (aktuali tyrinėjant šiandienius, modernius reiškinius ir santykius), remiamasi Masamichi Sasaki (2003) atliktu kiekybiniu amžių grupių tyrimu, kuriame kalbama apie nacionalizmo, identiteto ir atminties ryšį bei kintamumą.

Darbe taip pat analizuojamas *nihonjinron* diskursas – jam apibrėžti vartojama Brian J. McVeigh (2004) siūloma samprata, kaip vieną pagrindinių šio diskurso tikslų nurodančio siekį tyrinėti, analizuoti ir aiškinti japonų kultūrinį ir tautinį identitetą, išskiriamas Japonijoje dominuojančios homogeniškumo idėjos bei japonų tautos kilmės mistiškumas; pagrindinėms *nihonjinron* idėjoms bei dažniausiai sutinkamiems teiginiams aptarti yra svarbūs David Rear (2017) apibendrinimai. Didelį indėlį į *nihonjinron* analizę taip pat įnešė Harumi Befu (2008), skirstantis šį reiškinį į akademinį ir populiarųjį (vartotojišką) ir išryškinantis jo skirtingus bruožus bei funkcijas priklausomai nuo rūšies. Šio diskurso populiarumo analizei naudojamas Kazufumi Manabe ir Harumi Befu (1993) 1987-iais atliktas kiekybinis tyrimas, siekiantis nustatyti *nihonjinron* žinomumą tarp eilinių piliečių, bei aptariami galimi šio diskurso naudojimo būdai politiniame kontekste; pažvelgiama ir į pagrindinę *nihonjinron* kritiką (moksliniais įrodymais paremtų tyrimų stoka, etninis kategorizavimas, galimas tam tikrų vertybių virsmas grėsmingomis ideologijomis ir kt.) ją paremiant Peter N. Dale (1986) argumentais.

Atsižvelgiant į tai, jog nacionaliniam identitetui svarbi grupinė patirtis ir prisiminimai, galiausiai yra nagrinėjamos atminties teorijos ir jų idėjos. Pradedama nuo Maurice Halbwachs (1980, 1992) – vieno pirmųjų teoretikų, ėmusių plėtoti kolektyvinės atminties konceptą, kalbama apie atsirenkamų prisiminimų patvarumą bei tapimą grupės dalimi, bei su dauguma nesuderinamų prisiminimų „išnykimą“, tam tikrų įvykių atkūrimą, koregavimą ir kitokį konstravimą, kitaip tariant – selektyvų praeities prisiminimą. Halbwachs apmastymai yra papildomi Aleida ir Jan Assmann (1995) idėjomis – šie akademikai kolektyvinę atmintį skirsto į komunikacinę ir kultūrinę – pirmoji pasižymi kasdieniškumu ir apima netolimą praeitį, kuomet antroji išsiskiria savo ryšiu su identitetu. Taip pat apžvelgiama Pierre Nora „atminties erdvių“ koncepcija, teigianti apie prisiminimų įamžinimą fiziniuose ar kultūriniuose elementuose bei kituose orientyruose, aiškinant kaip žinojimas apie praeitį įtvirtina tam tikrus dabarties įsitikinimus, bei tuo pačiu malšina ateities nerimą. Atsižvelgiant į tai, jog darbo tematikoje vienas iš labiausiai su atmintimi susijusių imperinio periodo įvykių yra Antrasis pasaulinis karas, remiamasi John W. Dower (2002) išskirtais 5 karo atminties požiūriais Japonijoje siekiant atskleisti pagrindinių diskursų dominavimą šiuo klausimu, aptariama politinė Japonijos pozicija pokario periodu ir šiomis dienomis.

Įvairiems Abe politinės veiklos aspektams apžvelgti naudingi yra Masaro Tamamoto (2018), Maciej Pletnia (2014), bei Tessa Morris-Suzuki (2013) darbai; tiriamajai daliai pasitelkiama 40 straipsnių iš įvairių žiniasklaidos portalų (*The Japan Times*, *Kyodo*, *The Asahi Shimbun* ir kt.).

Šios idėjos yra susiejamos su tam tikrais Abe Shinzō politikos aspektais bei įvairias imperinės Japonijos elementais.

Japoniški laikotarpių pavadinimai, asmenvardžiai ir kiti terminai yra rašomi tarptautine rašyba lotyniško pagrindo rašmenimis, šalia pateikiant jų rašybą originalo kalba (terminą pirmą kartą pristatant darbe). Išimtimi laikomi miestų pavadinimai ir šinto (*shintō* 神道). Japoniški asmenvardžiai yra pateikiami Japonijoje naudojama tvarka (pavardė-vardas; išimtimi laikant darbe minimus japonų autorius).

1. Ankstyvosios japoniško nacionalizmo užuomazgos

Norint atitinkamai įsigilinti į tai, kokiomis sąlygomis vienokie ar kitokie konceptai vystėsi Japonijos atveju, pirmojoje darbo dalyje bus apžvelgiamas istorinis kontekstas. Jo pagalba bus išryškunami pagrindiniai veiksniai bei įvykiai, labiausiai prisidėję prie japoniško nacionalizmo bei Japonijos kaip *nation-state* formavimosi, bei aktualūs vėliau darbe nagrinėjamiems problemoms (didžiaja dalimi apsiribojant imperiniu laikotarpiu (1868-1945m.)).

1.1. Japonų tautos savivoka iki XIX a. galo

Nacionalizmo studijos gali būti įvardijamos kaip daugiadisciplininė akademinė sritis, ėmusi formuotis maždaug XVIII-XIX amžiais ir sukėlusį mokslinį susidomėjimą tarpukario bei pokario laikotarpiais. Kaip ir daugelis mokslinių sričių, nacionalizmas yra sudėtingas konceptas, neturintis vieno universalaus ir lengvai pritaikomo apibrėžimo, tačiau dažniausiai išskiriamos idėjos yra atsidavimas ir lojalumas tautai, jos interesų ar savivaldos siekimas, priklausymo jausmas tam tikrai bendruomenei, susietai įvairių bendrų aspektų tokių kaip kilmė, kalba, religija, kultūra ir kt.; prie jo vystymosi prisidėję skirtingi veiksniai lėmė įvairias nacionalizmo formas šiandien. Dėl radikalių nacionalizmo formų pėdsakų istorijoje (pavyzdžiui, nacistinė Vokietija Antrojo pasaulinio karo metu) nacionalizmo idėjos dažnai yra lydimos neigiamų konotacijų ar yra suprantamos kaip pavojinga ideologija, nors įvairūs nacionalizmo modeliai yra sutinkami daugelyje pasaulio valstybių. Kohn (1969, 4) kalba apie natūralią individų tendenciją jausti palankumą aplinkai, kurioje gimė ar užaugo, pirmenybės teikimą savai kalbai, papročiams ir net virtuvei dėl familiarumo jausmo, kuris gali peraugti į pasididžiavimo ir pranašumo būseną, kuomet susidūrimas su „svetimomis“ praktikomis gali atrodyti nepažįstama, keista ar net grėsminga. Kohn teigia, jog nors nacionalizmas (toks, kokį jį suprantame dabar) ėmė ryškėti XVIII amžiaus pabaigoje Europoje, dėka Didžiosios Prancūzijos revoliucijos, vis dėlto skirtingose šalyse vystėsi skirtingais tempais; aiškinantis nacionalizmo ištakas dažniausiai yra išskiriami du požūriai: primordialistinis ir modernistinis. Pirmasis nacionalizmo ir tautų formavimasi vertina kaip konceptą kuris yra paveldimas iš kartos į kartą, natūraliai kylantį iš prieš-modernių laikų, o antrasis, atvirkščiai, fokusuojasi į tautų ir nacionalizmo kūrimasi modernizuojant visuomenę. Šio poskyrio pavadinime yra

nurodoma daugiskaita atsižvelgiant į tai, jog neegzistuoja vienas nacionalizmo modelis, o skirtingos jo išraiškos, kurios gali tarpusavyje maišytis, susijungti ar konkuruoti, kiekvienoje šalyje besiskiriančios savo skaičiumi bei intensyvumu; Japonijoje taip pat, įvairūs aspektai keitėsi ir buvo transformuojami atitinkamų laikotarpių ir jų metu siektų tikslų. Turint omenyje apimtį bei tai, jog nacionalizmo fenomenas nėra paprastai suskirstytas ir lengvai pritaikomas konceptas, šiame darbe nebus bandoma aptarti viso šios ideologijos formavimosi bei egzistavimo proceso šalyje, tačiau bus siekiama išskirti pagrindinius nacionalizmo veiksnius, prisidėjusius prie šiuolaikinio nacionalinio identiteto suvokimo ir pastebimus Abe Shinzō vykdomoje politikoje.

Japoniško nacionalizmo diskurso konstravime vis sutinkamos homogeniškumo ir „tyrumo“ idėjos, kildinimas iš bendros kultūrinės aplinkos (dažnai neatsižvelgiant į šalyje egzistuojančias etnines mažumas, tokias kaip okinaviečiai ar ainu, naudojant įvairias priverstinės asimiliacijos taktikas siekiant šias grupes „įtraukti“ į japonišką visuomenę). Vienas anksčiausių pavyzdžių atsiskleidžia seniausioje šalyje išlikusioje literatūrinėje kronikoje *Kojiki* 古事記 (VIII amžiaus pradžia), kurioje pateikiamas Japonijos salyno sukūrimo mitas. Joje kalbama apie *kami* 神¹ atsiradimą, išskiriant dvi dievybes – Izanagi no Mikoto 伊邪那岐命 ir Izanami no Mikoto 伊邪那美命; pora dieviškąja ietimi pamaišę jūrą, iš jos iškeldami žemę į kurią nusileido apsigyventi ir galiausiai sukūrė teritoriją, šiandien žinomą kaip Japonija. Iš Izanagi ir Izanami sąjungos kilo vienos svarbiausių *kami* figūrų. Gimdydama ugnies *kami*, Izanami buvo stipriai apdeginta, ko pasėkoje Izanagi išvyko jos ieškoti į mirusiųjų žemę *yomi* 黄泉国, kur turėjo prižadėti nežiūrėti, tačiau sulaužė šį pažadą ir pamatė yrantį jos kūną, taip įsiutindamas Izanami ir priverstas pabėgti. Jausdamas užterštas po kontakto su mirusiaja, Izanagi nusprendė atlikti apsivalymo ritualą upėje – prausdamas savo kairę akį jis įkvėpė gyvenimą saulės dievybei Amaterasu 天照, prausdamas dešinę – mėnulio dievybei Tsukuyomi 月読, o prausiant nosį atsirado vėjo dievybė Susano 素戔男尊; kiems buvo suteiktas viešpatavimas danguje,

---

¹ *Kami* 神 – centrinės garbinimo figūros šinto tikėjime; dievai, dvasios, personifikuotos dievybės ar sudievinti asmenys.

jūroje ir naktį. Vėlesnėje pasakojimo dalyje, saulės dievybė Amaterasu išsiunčia savo anūką Ninigi 瓊瓊杵尊 į žemiškąją karalystę, suteikdama jam tris šventuosius lobius – kardą, veidrodį ir magatama 勾玉 karolius². Šis mitas yra svarbus dėl kelių aspektų: pasak jo, pirmasis legendinis Japonijos imperatorius Jinmu 神武天皇 yra Ninigi palikuonis, t.y. tiesiogiai susijęs su saulės *kami* Amaterasu. Istoriniame kontekste, Japonijos imperatoriškoji dinastija yra skaitoma ilgiausiai valdančia pasaulyje; žvelgiant iš tautinio prado pusės, japonai savo kilmę tiesiogiai sieja su *kami* dievybėmis. *Kojiki* pasakojime minėti trys šventieji lobiai yra išlikę ir iki šiol naudojami imperatoriškose apeigose, bei įgiję Japonijos imperatoriškųjų regalijų statusą (nors yra slepiami nuo publikos, todėl sudėtinga tiksliai įvardinti šių simbolių teisėtumą). Nepaisant to, jog sunku įrodyti *Kojiki* istorinį patikimumą, jis tapo svarbiu identiteto formavimo šaltiniu: pateikiamas mitas paaiškina svarbių *kami* atsiradimą bei įtvirtina kai kurias šinto praktikas, taip pat apibrėžia imperatoriaus vaidmenį ir jo dieviškąjį ryšį, tuo pačiu duodamas pagrindą tautinio misticizmo diskursui, teigiančiui jog Japonija yra dievų sukurta ir saugoma šalis; Istorinio legitimumo mitams suteikimas pasitarnavo kaip tinkama terpė tyrinėjant ir paaiškinant įvairias socialines, kultūrinės bei politines santvarkas; šis diskursas yra svarbi japoniško nacionalizmo dalis, aptinkama valstybinio šinto bei „japoniškumo“ teorijų idėjose, apie kurias bus plačiau kalbama tolimesniuose darbo skyriuose.

Nacionalistinių idėjų praktika taip pat buvo pastebima Edo 江戸時代/Tokugawa 徳川時代 periodu (1603-1867m.) vykdytos izoliacinės politikos metu, kuomet tarptautinė prekyba buvo stipriai ribojama ir griežtai kontroliuojama bei buvo uždraustas laisvas individų judėjimas iš/į šalį. Tokiomis aplinkybėmis iškilo *kokugaku* 国学 arba „tautinio mokslo“ judėjimas, stipriai fokusavęsis į tradicinės japonų literatūros studijas bei siekęs atsiriboti nuo Kinijos (konfucianizmo, budizmo idėjų) įtakos, taip sugrąžinant japoniškąsias kultūrinės šaknis bei propaguojant „tyrą“ šinto (Švambarytė 2016, 428).

Kokugaku idėjos ne tik skatino japoniško identiteto formavimąsi bet ir prisidėjo prie valstybinio šinto ideologijos kūrimosi. Vienos iš centrinių *kokugaku* asmenybių, Motoori Norinaga 本居 宣長 (1730-1801), pasekėjų buvo Hirata Atsutane 平田 篤胤

---

² Tautinio mito santrauka, pateikta remiantis *Japanese Religions* (Yusa 2002, 22-25).

(1776- 1843). Hirata taip pat kalbėjo apie dievų gimimą Japonijoje, naudodamas tai kaip argumentą, jog senovinis Japonijos etnis-religinis paveldas yra pranašesnis už kitas, svetimas religines tradicijas, tuo pačiu kildindamas japonišką identitetą iš šinto bei kultūrinių praktikų (Yusa 2002, 89). Burns (2003, 244) teigia, jog į Tokugawa periodo *kokukagu* ir Meiji 明治 periodo nativizmą galima žvelgti kaip į perėjimą nuo kultūrizmo į nacionalizmą³. Nors prie nepalankumo augimo paskutiniojo šogunato (bakufu 幕府) valdymui įtakos turėjo ir išorės veiksniai (tokie kaip ligos ir stichinės nelaimės), kylant įtampai dėl politinių bei ekonominių reformų ir baimei dėl vidinio saugumo, ėmė populiarėti naujas politinis šūkis *sonnō jōi* 尊王攘夷, reiškiantis „gerbti valdovą, atsikratyti barbarų“ (Švambarytė 2016, 447). Šis šūkis buvo skirtas valdžios sugražinimui į imperatoriaus rankas ir siekiui atsikratyti užsieniečių bei jų idėjų Japonijos teritorijoje; tokios „grįžimo prie prado“ idėjos paskatino pro-imperatoriškus judėjimus, prisidėjusius prie Tokugawa šogunato nuvertimo bei šoguno (shōgun 將軍) atsistatydinimo ir naujos, Meiji eros pradžios.

Šis trumpas apibūdinimas apžvelgia kelių darbui svarbiausių nacionalistinių idėjų užuomazgas šalyje iki XIX amžiaus galo. Iš esmės, šiuolaikinės Japonijos tautinės valstybės (angl. *nation-state*) formavimas prasidėjo Meiji (1868-1912m.) laikotarpiu. Shiiyama (2014, 35) teigimu pradiniam tautinės valstybės kūrimo etape, kultūrizmas buvo laikinai užgožtas politinio nacionalizmo (bent valdžios ir kitų elito asmenybių tarpe) – perėjimas į naują erą pagrinde buvo padalintas tarp siekiančių atgaivinti senąsias japoniškas tradicijas (įskaitant imperatoriaus valdymą) ir tarp pasiruošusių priimti Vakarietiškas vertybes bei technologijas siekiant transformuoti Japoniją į stiprią *nation-state*. Pirmojoje Meiji periodo pusėje pagrindiniai valdžios tikslai buvo atsilaikyti prieš augantį Vakarų imperializmą bei modernizuotis, didinti valstybinį turtą ir sustiprinti karines pajėgas; išpopuliarėjo *fukoku kyōhei* 富国強兵 idėjos, išsiverčiančios į „turtinga valstybė, stipri armija“, atskleidžiančios tuometinių valdančiųjų pozicijas bei vėliau

---

³ Burns, Susan L. 2003. *Before the Nation: Kokugaku and the Imagining of Community in Early Modern Japan*, Durham: Duke University Press. Cit. iš Teeuwen 2006, 230.

sekusius politinės centralizacijos veiksmus (tokių kaip centrinei valdžiai atsakingų savivaldybių organizavimas, žemės mokesčių bei švietimo sistemų įvedimai ir kt.) (ten pat, 34). Detaliau apie darbo problematikai aktualius pokyčius Meiji laikotarpiu – kitame poskyryje.

1.2. Meiji restauracija: senieji ir naujieji tautos ir valstybės simboliai

Aukščiau atlikta apžvalga leidžia teigti, jog vienokios ar kitokios formos nacionalistinės idėjos Japonijos salyne egzistavo nuo senų laikų, tačiau tam, kad tautos konceptas įsitvirtintų šalies gyventojų tarpe buvo reikalinga istorinės ir kultūrinės sąmonės plėtra. Lokalūs prisiminimai, praktikos ir identitetai turėjo įsikomponuoti į platesnį, vientisesnį lauką, kuriame žmonės galėtų jaustis priklausantys japoniškai bendruomenei, turinčiai skiriamąją tautinę kultūrą ir istoriją.

Meiji eros metu vyko svarbios politinės, ekonominės bei socialinės pertvarkos; Japonija sparčiai modernizavosi ir industrializavosi. Siekiant pasivyti Vakarų ir išvengti jų progreso grėsmės, Japonija perėmė užsienio idėjas ir technologijas, tačiau tuo pačiu sugebėjo išlaikyti ir stiprinti savas politikas ir vertybes. Pasitraukus paskutiniam šogunui, politinė valdžia buvo perduota imperatoriškajam teismui. Nepaisant to, jog imperatorius buvo tik nominalus valdovas, tai nesumažino jo simbolinės reikšmės – labiau nei politinis lyderis, jis pasižymėjo kaip aukščiausias dvasinis vedlys. McVeigh (2004, 43) imperatorių įvardina kaip vieną svarbiausių elementų mistiškajame modernaus japoniško identiteto diskurse, pabrėždamas, jog Vakaruose bažnyčios ir šalies atskyrimas privertė konkuruoti politinius principus ir asmeninius įsitikinimus (kol galiausiai dvasiniai rūpesčiai, bent teoriškai, tapo politiškai neliečiami), kuomet ankstyvojoje modernioje Japonijoje patriotinėje ar politinėje aplinkoje dažnai užsimenama apie dvasinius elementus, jungiančius dvasinį ir sekuliarų pasaulius. Kadangi įprastų žmonių tarpe apie imperatorių nebuvo žinoma daug, efektyviam perėjimui nuo šoguno valdžios į imperatoriškąją buvo atgaivinta imperatoriaus ir saulės *kami Amaterasu* sąsaja, prikeliant kilmingojo valdovo, kaip žmogiškosios dievybės, konceptą. Meiji imperatorius buvo ne tik dvasinis lyderis, bet tapo ir vieningos galios bei Japonijos modernizacijos simboliu.

Kaip Meiji periodas įgalino imperatoriaus vaidmenį ir iškėlė šinto? Šis laikotarpis buvo gausus įvairių pertvarkų, kurių daugumos pagrindinis ar dalinis tikslas buvo būtent sustiprinti imperatoriaus (simbolinę) galią ir reikšmę, dažnai pasitelkiant senovinę religiją kaip vieną iš pagalbinių priemonių. Prieš Meiji imperatoriui perimant sostą, imperatoriai ilgą laiką nebuvo pastebimai dalyvavę viešame gyvenime; gyventojai neturėjo pakankamai prieigų konstruoti naujam imperatoriaus vaizdai. Meiji periodo pradžioje imperatorius ėmėsi kelionių, skirtų apsilankyti įvairiuose regionuose, žinomų kaip *roku dai junkō* 六大

巡幸 (Kim 2012, 115). Šiais apsilankymais buvo siekiama paversti imperatorių matomą ir „prieinamą“ žmonėms; jais taip pat buvo naudojamosi formuojant į imperatorių orientuotą nacionalizmą. Vyriausybė ėmė eksponuoti fotografines reprezentacijas svarbiose viešose vietose (įvairiose institucijose) bei 1871-1878m. bandė įgalioti namų ūkius turėti ir eksponuoti tam tikrą šinto amuletą, simbolizuojantį Meiji imperatorių ir Amaterasu; šis žingsnis taip pat buvo apgalvotas: nuotraukų ir kitų vaizdinių, simbolizuojančių imperatorių, platinimas buvo uždraustas išskyrus tuos atvejus, kuomet buvo gautas valdžios patvirtinimas ir sutikimas juos viešinti, taip išlaikant „tinkamos“ imperatoriaus asmenybės formavimą valdančiųjų rankose (Fukuoka 2013, 111-113). Tokios praktikos tapo būdu prisidėti prie imperatoriškojo diskurso, ypač konstruojant imperatoriaus įvaizdį, pabrėžiant tam tikrą šinto praktikų skleidimą.

Meiji eros reformos, apimančios ir imperatoriaus, ir šinto vaidmenį, neišvengiamai yra susietos su tautinės valstybės (*nation-state*) konceptu. Tam, kad geriau suprastume *nation-state* idėjas bei jų ryšį su Japonijos modernizacija Meiji periodu, turime apibrėžti *nation-state* reikšmę. Kaip ir daugelis kitų konceptų, *nation-state* neturi vieno, universaliai pritaikomo apibrėžimo; ir *nation* ir *state* dažnai yra vartojami pakaitomis. *Nation* galima apibūdinti kaip žmones, sąmoningai suprantančius savo vieningumą bei išskirtinumą nuo kitų, remiantis kultūriniais, istoriniais, kalbiniais, etniniais ar kitais aspektais – jie sudaro tautą; *state* suprantama kaip teritorinė valstybė, kurioje tauta gyvena (Levin 2007, 421). Guibernau (1996, 47)⁴ *nation-state* įvardina kaip modernų fenomeną, kuomet susiformuoja tam tikra valstybė, siekianti suvienyti jos galiai pavaldžius žmones, taikant homogenizaciją, kuriant bendrą kultūrą, vertybes ar simbolius, bei atgaivinant tradicijas ir kilmės mitus (kartais juos net sukuriant). Penrose ir Mole (2008)⁵ išskiria bent penkis svarbiausius procesus, vykstančius *nation-state* formavime: valstybinių institucijų kūrimas, valstybinės jėgos naudojimo nustatymas, švietimo ir kalbos sistemų

---

⁴ Guibernau, Montserrat 1996. *The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*, Cambridge, MA: Blackwell Publishers. Cit. iš Levin 2007, 421-422.

⁵ Penrose, Jan ir Mole, Richard C.M. 2008. *Nation-States and National Identity*, London: Sage. Cit. iš Stokke 2017, 3.

įtvirtinimas, žiniasklaidos ir masinės komunikacijos plėtra bei bendrų socialinių sistemų puoselėjimas. Visus šiuos aspektus galime aptikti vienaip ar kitaip išreikštus šio laikotarpio metu: įvairių judėjimų, skatinančių „atsisukti į praeitį“ ir sugrąžinti senąsias tradicijas, suintensyvėjimas pastebimas jau Tokugawa eros pabaigoje, kilmės mitas buvo atgaivintas siekiant žmones suartinti su naujuoju imperatoriumi, tuo pačiu leidžiant užmegzti asmeninį ryšį ir konstruoti vieningumą vadovaujantis bendros tautos, kilusios iš *kami* idėja; netrukus apžvelgsime ir kitus aspektus, tokius kaip politinės institucijos, švietimas bei kalba.

Iš esmės sekant europiniu pavyzdžiu, netrukus kitos tautos perėmė idėją į teisę patiems kontroliuoti savo reikalus be pašalinių kišimosi, tuo pačiu su paprastais žmonėmis dalinantis vyriausybinėmis atsakomybėmis ir galiomis – užėmus sostą, imperatorius Meiji buvo prižadėjęs konstituciją savo pavaldiniams. Naujoji Meiji valdžia jautė poreikį atkurti žmonių pasitikėjimą vyriausybe, suteikiant įstatymų leidžiamosios, administracinės ir teisminės galios reformą: po ilgų diskusijų ir Europinių modelių studijavimo, 1890 m. įsigaliojo *Dai Nippon teikoku kenpō* 大日本帝国憲法, t.y. Japonijos Imperijos konstitucija (dažnai vadinama tiesiog Meiji konstitucija). Keene (2005, 422) pastebi, jog ši konstitucija buvo labiausiai pažengusi tarp Azijos šalių ir net liberalesnė nei daugelio Europos valstybių, tačiau ji buvo toli nuo suverenios valdžios žmonėms suteikimo, kadangi buvo stipriai pabrėžiamas imperatoriaus „šventasis ir neliečiamasis“ vaidmuo bei jam suteiktos teisės, taip pat išsaugant asmenų, užimančius aukštus postus, galią. Nepaisant to, ši konstitucija suteikė laisvę į – religiją (šis aspektas bus svarbus aiškinantis valstybinio šinto veikimą), žodį, laisvę, įvairias asociacijas – tol, kol tai neperžengė įstatyminių ar subjektų pareigų ribų⁶. Meiji konstitucija apibrėžė valdovo bei valdžios galias ir sukūrė fundamentalius principus, kurie tarnautų kaip tam tikras pamatas tautai.

Tais pačiais metais, kaip ir konstitucija, įsigaliojo imperinis švietimo įsakas (教育に関する勅語, *Kyōiku ni Kansuru Chokugo*), kurio pagrindinis tikslas buvo suformuluoti ir pateikti esminius edukacinės sistemos principus Japonijos imperijoje. Švietimo proceso prižiūrėjimas taip pat yra vienas iš modernių *nation-states* bruožų: nors valstybė ir negali pilnai kontroliuoti to, ką jos pavaldiniai mąsto ar kuo tiki, formalus švietimo sistema padeda formuoti tam tikras vertybes ir požiūrius. Kitaip tariant,

---

⁶ *The Constitution of the Empire of Japan 1889*. Vertimas iš Ito, 1889.

organizuotas mokslas naudojamas tam tikriems valstybiniam tikslams pasiekti. Japonijos atveju tai galėtų būti materialūs ir nematerialūs siekiai, pavyzdžiui ekonominis ir kapitalizmo skatinimas (paruošiamosios mokyklos, papildomi užsiėmimai, specialūs mokytojai ir tam reikalingi ištekliai, išlaidos, paskolos ir kt.) bei ankstyvas valstybei palankių piliečių savybių ugdymas, tokių kaip kolektyvumas ir subordinacija (McVeigh 2007, 130, 145). Tačiau šie aspektai išryškėjo vėliau – paskelbus Meiji švietimo įsaką, buvo įvestos papildomos praktikos imperatoriaus vaidmeniui bei tautinei sąmonei stiprinti. Šio dokumento kopijos buvo išsiųstos į visas švietimo įstaigas imperijoje, kur kiekvienas mokinys turėjo jį įsiminti ir garbinti kartu su imperatoriškuoju portretu (Nolte 1983, 284). Taip šis įsakas tapo tam tikru socialinio ir moralinio elgesio orientyru: jame kalbama apie subjektų suvienijimą lojalume ir filialiniame pamaldume, išsilavinimo siekimą, harmoningumą, kuklumą ir saikingumą, bendrų interesų išskėlimą, konstitucijos gerbimą ir savęs paaukojimą šalies labai kilus nenumatytam pavojui bei galiausiai – imperatoriškojo sosto palaikymą ir saugojimą.⁷ Toks švietimas tapo tautinio ir imperinio klestėjimo pagrindu.

Šiuo periodu šinto taip pat nebuvo užmirštas, atvirkščiai, jo praktikos buvo stiprinamos teigiant jog būtent jo idėjos yra kilusios iš senovės protėvių bei geriausiai atspindi japonų, kaip tautos, vertybes. Vos prasidėjus Meiji laikotarpiui jau buvo bandoma „išgryninti“ šinto: 1868 m. valdžia atskleidė savo ketinimus susieti religiją ir valstybę, bei paskelbė *shinbutsu bunri rei* 神仏分離令 įsakymą, kuriuo siekė oficialiai atskirti šinto ir budizmo praktikas, taip sukeldama anti-budizmo protestus ir agresiją; 1869 m. taip pat buvo pastatyta kontraversiškai pagarsėjusi *Yasukuni* 靖国神社 maldykla, tuo metu egzistavusi kaip memorialas žuvusiems Meiji restauracijos mūšių metu (Švambarytė 2016, 472-473). Šiuo atveju, toks senovinių šaknų ieškojimas puoselėjo konservatyvų nacionalistinį požiūrį, kuris vėliau tapo valstybinio šinto ideologija, apie kurį plačiau pakalbėsime sekančioje dalyje.

---

⁷ Vertimas iš Goode 1910, 636.

1.3. Valstybinis šinto ir religinis/militaristinis nacionalizmas

Nagrinėjant įvairią Abe Shinzō politinę veiklą neretai yra sutinkamas vienoks ar kitoks ryšys su šinto. Tai nebūtinai yra tradicinio šinto apraiškos, o kartais primena ir valstybinę-ideologinę šios religijos versiją. Todėl svarbu apibrėžti, kas buvo imperialistiniu laikotarpiu suklestėjęs valstybinis šinto (jap. *kokka shintō* 国家神道), kuo išsiskyrė bei skyrėsi nuo tradicinio šinto ir kuo buvo svarbus, koks buvo jo ryšys su valstybe, bei kokias asociacijas jis sukelia šiandien?

Religinis persipynimas su politika nėra naujas reiškinys nei pasaulyje, nei Japonijoje. Roy Starrs (2011, 2) pastebi, jog „sakralizuotos politikos“ tradicijos gali būti aptinkamos jau Asuka 飛鳥時代 periodu (593-710), kuomet princas Shōtoku 聖德太子 paskelbė septyniolikos-straipsnių konstituciją, ir šinto ir budizmą priimdamas kaip tautą saugančias religijas. XIX a. stiprėjant imperialistiniams, nacionalistiniams ir militaristiniams judėjimams, religinė ideologija tapo centriška įvairioms politinėms nuostatoms. Tokiomis aplinkybėmis valdžia ėmė ieškoti būdų tautinės vienybės ir homogeniškumo simboliams puoselėti – šiuos simbolius apjungiančia ideologija tapo valstybinis šinto, įkvėpimo semdamasis iš senovine, vietine religija įvardijamo tradicinio šinto. Michiko Yusa (2002, 95) taip pat pažymi, jog tuometinė valdžia siekė sukurti modernią industrinę-kapitalistinę *nation-state*, tuo pačiu sugrįžtant prie šalies „senovinių šaknų“ – būtent tokiomis aplinkybėmis ėmė formuotis valstybinio šinto ideologija, tapusi valdžios remiama šinto maldyklų sistema. Paskelbti šinto valstybine religija valdantiesiems trukdė Meiji konstitucijoje numatoma tikėjimo laisvė, todėl religinės praktikos buvo dirbtinai atskiriamos – šinto sektoms, kurios buvo laikomos religingomis, buvo suteiktas atskiras sektinis statusas, klasifikuojant jas į „sektinio šinto“ grupę, tuo tarpu savo nacionaliniams ritualams įtvirtinti valdžia pritaikė *jinja* (maldyklos) terminą ir teigė, jog praktikos, susijusios su *jinja* šinto, yra ne religinė veikla, o patriotiškumo išraiškos, įeinančios į socialines imperijos gyventojų pareigas (ten pat, psl. 98). Taip valstybinio šinto idėjos ir praktikos buvo įteisintos; nepaisant kitų „rūšių“ šinto propagavimo, valstybinis šinto užsitikrino svarbiausią politinį vaidmenį. Plačiąja sąvokos suvokimo prasme, valstybinio šinto gyvavimo laikotarpis apibrėžiamas nuo Meiji restauracijos (1868m.) iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos (1945m.), turint omenyje visas valdžios pastangas naudojant šinto praktikas ir idėjas kaip tautinės integracijos pagrindą (Shimazono 2005,

1080).

Viena pagrindinių valstybinio šinto, kaip ideologijos, užduočių buvo skatinti ir užtikrinti imperatoriaus ir valstybės šlovinimą. Maria A. Toyoda ir Aiji Tanaka (2002, 276) teigia, jog valstybinis šinto nuo tradicinio šinto skyrėsi vienybės aspekto pabrėžimą paverčiant homogeniškumo ir viršenybės prieš kitus išskyrimu, ypatingu imperatoriaus, kaip dieviškos figūros, garbinimu, taip pat ir pačią valstybę paverčiant šlovinimo objektu. Kai kur valstybinis šinto įvardijamas kaip Japonijos nacionalizmo ir rasizmo kilmės šaltinis.

Valstybės ir valstybinio šinto ryšys atsiskleidė ne tik per religinę aplinką (tam tikrų ritualų ir maldyklų iškėlimas priskiriant juos prie valstybinių pareigų ir funkcijų), bet ir per kitas institucijas bei įvykius. Maldyklos, mokyklos, karinės pajėgos ir karai, įvairūs festivaliai, renginiai, bei medijos (laikraščiai, žurnalai, knygos ir radijas) turėjo svarbų vaidmenį propagavime; imperatoriškosios šeimos narių vestuvės bei laidotuvės buvo minimos kaip nacionaliniai ritualai ir svarbūs įvykiai – didžioji dalis ceremoninių dienų buvo susijusios su imperatoriumi ir šinto (Shimazono 2005, 1089-1092). Viena svarbiausių institucijų, kuriose klestėjo valstybinis šinto, buvo mokyklos – edukacinėje sferoje, siekiant įskiepyti ir skatinti atrinktas vertybes jau ankstyvaisiais individų socialinės integracijos etapais, 1890-iais įsigaliojo anksčiau minėtas imperinis švietimo įsakas. Švietimo įsakas atliko svarbias moralinio švietimo funkcijas: jame buvo kalbama apie „bendros gerovės“ aspektus, tokius kaip filialinis pamaldumas, lojalumas, harmonija ir teisingumas (ypač šeimyniniuose santykiuose), geranoriškumas, siekimas mokytis bei ugdyti menus, bet tuo pačiu taip pat minimas siekis skatinti bendrus visuomeninius interesus, gerbti konstituciją, bei prireikus – garbingai pasiaukoti vardan šalies ir saugoti bei palaikyti imperatoriškojo sosto klestėjimą. Benjamin Duke (2009, 366-368) siūlo imperinį švietimo įsaką padalinti į tris pagrindines dalis: (1) įvadas pažymi istorinį Japonijos kontekstą, minint mitologinę Amaterasu ir susiejant imperinę tradiciją su šinto įsitikinimais (2) iškeliami asmeninio tobulinimo idėja (nors po jos seka grupinių/valstybinių tikslų siekimo skatinimas) (3) pabrėžiamos dorybės, susijusios su imperine tradicija bei įtraukiami tradiciniai konfucianizmo moraliniai principai. Šio įsako kopijos buvo išsiųstos į visas mokyklas, kuriose buvo eksponuojamos specialiuose altoriuose, dažnai kartu su imperatoriaus

nuotraukomis, bei iškilmingai skaitomos tam tikromis progomis; moksleiviai privalėjo išreikšti savo pagarbą įsakui bei jį įsiminti (Yusa 2002, 99).

Valstybinis šinto nepatenkino dvasinių poreikių ir dėl aukščiau aptartų, valdžiai palankių aspektų, nebuvo laikomas religine praktika, o verčiau aiškinamas kaip patriotiniai ritualai ir tradicijos, iš esmės esantys pareiga kiekvienam gyventojui. Valstybinis šinto yra matomas kaip ideologija, slypėjusi už Japonijos agresijos ir karinių konfliktų, kadangi jos idėjų ir praktikų dėka Japonijos žmonės buvo tiek morališkai, tiek fiziškai sutelkiami ir mobilizuojami vykdant militaristines politikas. Kai kurie mokslininkai ginčija, jog valstybinis šinto taip ir nepasitraukė ir gali būti išvelgiamas valstybės, imperijos ir tautinės esencijos ideologijos kombinacijose.

Valstybinio šinto gyvavimo pabaiga įprasta laikyti 1945-ius, kuomet po antrojo pasaulinio karo pabaigos JAV pateikė šinto direktyvą (angl. *shinto directive*). Ši direktyva turėjo užtikrinti, jog šinto teorijų ir įsitikinimų pavertimas į militaristinę-nacionalistinę propagandą bei Japonijos piliečių vedimas į agresijos karus nepasikartotų vėl. JAV išskyrė tam tikrą praktikų rinkinį, kurį imperinė valdžia bandė įkomponuoti į tradicinį šinto, ir joms apibūdinti panaudojo „valstybinio šinto“ (*kokka shintō* arba *jinja shintō*) sąvoką – po direktyvos įsigaliojimo, valstybė ir šinto buvo atskirti, panaikinant tikėjimo priespaudą ir leidžiant įvairioms religinėms organizacijoms lygiomis teisėmis vystyti ir vykdyti savo veiklas. Valstybinio šinto panaikinimas buvo numatomas vykdyti tokiomis priemonėmis kaip: draudimas nacionalinei, prefektūrinei, lokaliai valdžiai ir pareigūnams finansuoti, remti, platinti ir kitaip kontroliuoti šinto; valstybinių švietimo įstaigų, kurių pagrindinė funkcija yra tyrinėti/platinti šinto, veiklos sustabdymas ir fizinio turto pritaikymas kitoms reikmėms; taip pat visų šinto doktrinų eliminavimas iš mokytojų vadovėlių bei visos edukacinės veiklos, susijusios su šinto, panaikinimas; draudimas skleisti bet kokią militaristinę/ultra-nacionalinę ideologiją šinto doktrinos, praktikose, ceremonijose, ritualuose ar bet kokioje kitoje religijoje, tikėjime, filosofijoje bei turėti ryšį su šalies valdžia⁸. Ši direktyva prie savo tikslų įvardijo Japonijos žmonių išlaisvinimą nuo

---

⁸ *The Shinto Directive* 1945. Cit. iš *Contemporary Religions in Japan* 1960, 85-89.

tiesioginės ar netiesioginės priespaudos tikėti ar išpažinti religiją ar kultą, oficialiai nurodomą valstybės bei siekį padėti japonų tautai atkuriant nacionalinį gyvenimą remiantis taikos ir demokratijos principais. Dėl ideologinės valstybinio šinto prigimties privedusios prie karų ir pražūtingų jų padarinių bei jėgos, kaip priemonės konfliktams su kitomis tautomis spręsti, aukštinimo, Shimazono (2005, 1079) teigia, jog didelė dalis japonų vis dar nesijaučia patogiai kalbant apie religijos konceptą, ypač minint valstybinį šinto ir jo keliamas asociacijas.

Šiame poskyryje nebuvo aptariami judėjimai, protestai ir kiti incidentai, turėję atsaką į aprašytus aspektus; šios įvadinės dalies trumpo istorinio konteksto pateikimo tikslas yra siekis išsigryninti ir supažindinti su svarbiausiomis imperiniu (ir ankstesniais) laikotarpiu vykdytomis pertvarkomis, prisidėjusiomis prie nacionalinio identiteto bei turinčiomis vienokį ar kitokį ryšį su Abe Shinzō politine veikla.

2. Nacionalinės tapatybės kaita ir atmintis Japonijoje

Antroje darbo dalyje bus apžvelgiamos teorinės prieigos, kurias ketinama naudoti darbe pritaikant nagrinėjamam atvejui. Pagrindiniai konceptai apima nacionalinio identiteto konstravimą, jo ryšį su nacionalizmu ir *nation-state* konceptu, siekiant suteikti supratimą žvelgiant į dabartinį nacionalinio identiteto diskursą Japonijoje; taip pat bus remiamasi *nihonjinron* teorijų idėjomis, tyrinėjant vieną iš nacionalinio identiteto formavimo būdų, kuriuo japonai bando suvokti ir aiškinti savo pačių kilmę bei santykį su šalimi. Susiejant šių prieigų idėjas bus pasitelkiamos atminties studijos, siekiant išsiaiškinti, kaip aukščiau minėti veiksniai yra paveikiami praeities prisiminimų ir pateikimo.

2.1. Nacionalinio identiteto transformacijos

Identitetas yra komplikotas konceptas, susilaukęs dėmesio įvairiose akademinėse šakose, tokiose kaip sociologija, politologija, psichologija, antropologija ir kt.. Nepaisant to, identitetas yra svarbus individualaus apibrėžimo ir kategorizavimo įrankis, formuojantis ryšį su šeima, grupe, aplinka ir kitais. Identitetas gali apimti daugybę skirtingų aspektų, tokių kaip rasė, lytis, amžius, okupacija, religija, politinės pažiūros, geografinė lokacija ir t.t., jis gali būti individualus ar grupinis.

James D. Fearon kalba apie akademinį identiteto apibrėžimo kompleksumą, teigdamas, jog tuo pačiu daugelis identiteto sąvoką naudoja kaip „savai suprantamą dalyką“. Autorius teigia, jog paprastas atsakymas į klausimą „kas yra identitetas?“ yra tai, kaip atsakoma į klausimą „kas esu aš?“, taip pat pabrėždamas, jog priklausomai nuo konteksto, atsakymas į tą patį klausimą gali skirtis (1999, 11). Galime teigti, jog identitetas yra formuojamas tam tikro diskurso, veiksmų, ar žmonių mąstymo ir yra nepastovus bei kintantis. Šiam darbui yra aktualus nacionalinis (tautinis) identitetas, todėl pabandykime pažvelgti, kaip yra apibrėžiamas ir pristatomas nacionalinio identiteto konceptas?

Nacionalinis identitetas yra neišvengiamai susijęs su tauta ir nacionalizmu. Politologas-istorikas Benedict Anderson, savo 1983 m. išleistoje knygoje „*Imagined Communities*“ (liet. „Įsivaizduojamos bendruomenės“), nagrinėja nacionalizmo kompleksumą ir teigia, jog būtų paprasčiau nacionalizmą priskirti ne liberalizmui ar fašizmui, o prie tokių aspektų kaip giminystės ryšiai ar religija. Autorius taip pat pristato ir

patį „įsivaizduojamų bendruomenių“ konceptą, apibūdindamas tautą kaip būtent tai – įsivaizduojamą politinę bendruomenę – bei išskirdamas tam tikras jos savybes. Anderson teigia, jog visų pirma tauta yra įsivaizduojama dėl to, jog net ir mažiausios tautos nariai niekada nepažinos visų joje esančių individų, tačiau kiekvieno jų sąmonėje susidaręs bendruomeniškas vaizdas; ji yra įsivaizduojama kaip ribota, nes nei viena tauta savęs neišvaizduoja tapatindamasi su visa žmonija, taip pat kaip suvereni, nes tautos svajoja būti laisvos; galiausiai, tautos yra įsivaizduojamos kaip bendruomenė, nes, neatsižvelgiant į galimai vyraujančią nelygybę, iškyla horizontalios draugijos suvokimas, leidžiantis individams savo noru pasiaukoti dėl tokių įsivaizdavimų (ten pat, p. 49-50). Taigi ir nacionalinio identiteto konstravimas yra susijęs su grupinio kategorizavimo samprata, kuri padeda susitapatinti su bendruomene.

Frank Behhofer ir David McCrone (2009, 3) nacionalinį identitetą įvardija kaip vieną iš bazinių socialinių tapatybių ir pristato vieną iš požiūrių, kuriuo nacionalinis identitetas aiškinamas kaip natūralus, esminis fenomenas, tačiau tuo pačiu yra aktyviai konstruojamas valstybės: tai nėra amžinas reiškinys, jis turi būti nuolat kuriamas ir palaikomas. Remiantis tokiu požiūriu galime teigti, jog nacionalinio identiteto gyvavimui yra svarbios tam tikros jį palaikančios institucijos, pozicijos, diskursai, nacionaliniai simboliai ir kultūra, bei jų pagalba konstruojami santykiai bendruomenėje, grupių atskyrimas ir tautų unikalumo išskyrimas.

Kaip ir užsimenama aukščiau esančioje pastraipoje, nacionalinis identitetas, kaip ir daugelis įvairių rūšių identitetų, susideda iš tam tikrų aspektų. Paprasčiausiai nacionalinį identitetą galima įvardinti kaip asmens priklausymo vienai tautai ar valstybei jausmą, formuojamą ir pasireiškiantį per bendrą istoriją, kalbą, kilmę, kultūrą, tautinius/politinius interesus, taip brėžiant ribas tarp savęs („mes“) ir kitų („jie“). Nacionalinio identiteto, nacionalizmo ir tautos sąsajas analizuoja ir britų sociologas Anthony D. Smith. Smith savo knygoje *National Identity* (1991, 14) pažymi, jog nacionalinis identitetas yra fundamentaliai multi-dimensiškas ir negali būti sumažintas iki vieno elemento ar staiga sukuriamas dirbtinėmis pastangomis; autorius išskiria penkis esminius nacionalinio identiteto komponentus: (1) istorinė teritorija/tėvynė (2) bendri mitai ir istorinė atmintis (3) bendra, masinė visuomeninė kultūra (4) bendros juridinės teisės ir pareigos visiems nariams (5) bendra ekonomika su galimu visų narių teritoriniu judrumu. Kalbėdamas apie

įvairias nacionalinio identiteto funkcijas, Smith taip pat įvardija ir politinę funkciją, kuomet politinio elgesio reguliavimas, personalo atranka ir vyriausybių rinkimai yra grindžiami nacionalinio identiteto kriterijais, ir, teoriškai, atspindi gyventojų tautinę valią ir tautinį identitetą. Šis aspektas yra svarbus atsižvelgiant į darbo problematiką, t.y. nagrinėjant aukščiausios politinės figūros/politinių institucijų šalyje veiklą, siekiant atskleisti, kaip tam tikros strategijos gali daryti įtaką nacionaliniam identitetui ir ar tikrai jos atspindi tautos norus.

Prie nacionalinio identiteto konstravimo ir išlaikymo prisideda ne tik valstybė ir jos institucijos, bet ir pastovus tam tikrų simbolių naudojimas, tautai primenantis apie bendrą kilmę ar kultūrinį panašumą ir sukuriantis priklausymo bei bendruomeniškumo jausmus. Būtent apie tai kalba ir britų socialinės psichologijos akademikas Michael Billig. Savo knygoje *Banal Nationalism* (1995, 6), autorius pristato *nation* konceptą ir kalba apie tai, kaip tautos turi būti pastoviai konstruojamos ir palaikomos reprodukuojant tam tikrą rinkinį įsitikinimų, reprezentacijų, įpročių ir praktikų, visus šiuos aspektus reprezentuojant banaliai įprastu būdu, nes tautos turi būti kasdieniškos ir pažįstamos. Billig pastebi, jog nėra atitinkamo termino šių ideologinių įpročių rinkiniams apibūdinti ir priežastims, dėl ko šiuolaikiniame pasaulyje žmonės nepamiršta savo tautiškumo, aiškinti, bei iškelia anksčiau darbe minėtą nacionalizmo ir jo keliamų asociacijų problemą, teigiant jog nacionalizmas „apsiriboja mažais dydžiais ir ryškiomis spalvomis“, yra siejamas su separatistais, fašistais, partizanais ir dėl to tampa problema (ten pat, 6). Tačiau autorius ginčija, jog nederėtų nacionalizmo apriboti ir sieti tik su ekstremaliomis jo išraiškomis, bei pristato „banalaus nacionalizmo“ teoriją. Banalus nacionalizmas kalba apie tai, kaip susiformavusiose tautose tautiškumas yra įvairiais būdais nuolatos primenamas per įvairius simbolius kasdieniniame kontekste. Tokie priminimai tampa pažįstamais bei atpažįstamais, todėl yra praktiškai sąmoningi; jais gali būti tam tikri renginiai, dainos, posakiai ir terminai, simbolika ant pinigų/pašto ženklų ir kt., jie yra sutinkami įvairiose viešosiose erdvėse, spaudoje, edukacinėje aplinkoje ir t.t. Billig pateikia elementariausią banalaus nacionalizmo pavyzdį kaip:

„<...> banalus nacionalizmas yra ne ta vėliava, kuri sąmoningai ir aistringai mojuojama; tai ta vėliava, kuri nepastebimai kabo ant viešo pastato.“ (ten pat, 8)

Nors autorius teigia, jog banalaus nacionalizmo konceptas iš esmės kalba apie susiformavusias vakarų tautas ir valstybes, šio koncepto idėjas galime pritaikyti ir Japonijos atveju, ypač atkreipiant dėmesį į tai, kaip nacionalinio identiteto ir tautiškumo formavimo jėgos pasireiškia politinėje arenoje. Nepaisant pačių politinio elito veiksmų tikslų ir jų realizavimo, politikų nuomonės, kalbos ir kita veikla yra prieinama ir nuolatos transliuojama tradicinių ir naujų žiniasklaidos kanalų: spaudoje, radijuje, televizijoje, internete. Billig pabrėžia, kad banalios nacionalizmo išraiškos nėra ideologiškai neutralios ir nekenksmingos, tokie „paslėpti“ ženklai gali virsti pagrindu stipriems politiniams judėjimams ar „pavojingoms“ nacionalizmo formoms. Japonijoje banalaus nacionalizmo simboliai, susiję su imperiniu laikotarpiu galėtų būti iki šiol naudojama tekančios saulės vėliava (*kyokujitsu-ki* 旭日旗), su savižudiškų misijų pilotais Antrojo pasaulinio karo metu asocijuojamos *hachimaki* 鉢巻 galvos juostos, *Yasukuni* maldykla ir jos figūravimas šinto apeigose, imperatoriškojo antspaudo atvaizdai ir jo inkorporavimas į kitas emblemas ir t.t.; apskritai, hegemoniškos tendencijos neretai pastebimos Japonijos istorijoje, atsižvelgiant į tai, jog imperiniu periodu vykdytos šalies ekspansionizmo politikos buvo teisinamos kaip noras ir siekis aplinkinėms Azijos šalims apsisaugoti nuo Vakarų kolonializmo, tuo pačiu Japonijos vaidmenį pateikiant kaip gelbėtojos, bandančios atsilaikyti prieš užsienio jėgas ir taip pagrindžiant siekį dominuoti regione. Tikriausiai nebūtų klaidinga teigti, jog po pralaimėjimo Antrajame pasauliniame kare japonų nacionalinis identitetas patyrė tam tikrą krizę – po šio įvykio keitėsi savęs ir aplinkos suvokimas, buvo stengiamasi „normalizuoti“ šalį bei sėkmingai įsilieti į tarptautinę bendruomenę, tuo pačiu ieškant naujų tautiškumo įkvėpimo šaltinių. Makoto Tsujiuchi (1996, 63) teigia, jog okupacijos metu Japonija turėjo progą konstruoti naują bendruomenę, kuri remtųsi universaliomis vertybėmis, bet nesugebėjo jų suderinti su tradicinėmis vertybėmis, likusiomis po pasidavimo, kuomet buvo išlaikyta imperatoriškoji sistema ir simbolinis jos vaidmuo. Tačiau autorius pabrėžia, jog nepaisant to, kai kurie principai ir prioritetai keitėsi: išryškėjo pasipriešinimas agresijai ir karui bei stipriai fokusuojamasi į pacifizmą, kurį formavo naujoji pokario konstitucija (abiems aspektams šiandien iššūkį meta tam tikri politiniai veikėjai ir sąjungos) (ten pat, 64).

Kaip išryškėja iš pirmame darbo skyriuje pateikto Japonijos sukūrimo mito (bei netrukus, kitoje dalyje pristatomų pagrindinių *nihonjinron* idėjų), Japonijoje populiarus ir

paplitęs homogeniškumo diskursas, dažnai pasireiškiantis vienos civilizacijos-kalbos-kultūros modeliu, todėl apibendrinant galime teigti, jog jis užima svarbią vietą ir nacionalinio identiteto formavime bei yra vienas iš aspektų, per kurį pasireiškia japonų tautinis tapatumas. Tačiau šiame darbe išreiškiama pozicija, jog identitetas, ypač nacionalinis, nėra fiksuotas ir nesikeičiantis konceptas; šiomis dienomis jam įtaką daro daug įvairių aspektų, įskaitant globalizaciją, kuri identitetui gali turėti ir teigiamų ir neigiamų pasekmių. Japoniško nacionalinio identiteto ir globalizacijos ryšį bei tarpusavio santykius tyrinėja ir sociologas Masamichi Sasaki. 2003-iais metais autorius atliko kiekybinę apklausą, išskirdamas dvejus apklaustųjų blokus: tėvus (amžiaus grupės 30-49 ir 50-59, imties dydis 429) bei jų vaikus (amžiaus grupės 15-17, imties dydis 401) ir suaugusiuosius (amžiaus grupės 20-29, 30-49, 50-59 ir 60+, imties dydis 1334), vykdydamas juos 140 atrankos taškų visoje Japonijoje (2004, 78). Apklausa buvo sudaryta iš įvairių, su nacionaliniu identitetu, susijusių klausimų, tokių kaip kokie kriterijai sudaro japoniškumą, prisirišimas prie tam tikrų geografinių lokacijų, reakcija į palaikymą ne-japonu užsienyje, nuomones apie užsieniečius šalyje bei Japonijos vaidmenį globalių problemų kontekste. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog amžius daro įtaką japonų nacionalinio identiteto suvokimui bei globalizacijos procesų priėmimui: vaikų bei jaunesnių suaugusiųjų grupės yra labiau atviros globalizacijos procesui, tuo tarpu vyresnės grupės išlaiko aukštesnį tautinio tapatumo jausmą bei yra mažiau optimistiški dėl globalizacijos sukuriamų perspektyvų (ten pat, 83). Iš tiesų, atsižvelgiant į šiuolaikinį pasaulį, galėtume daryti prielaidą, jog tokie rezultatai būtų panašūs daugelyje modernių ir globalėjančių šalių, tačiau homogeniškumo aspektas nacionalinio identiteto diskurse Japonijoje taip pat galimai yra pastovesnis atsižvelgiant į faktą, jog šalis yra sparčiausiai senėjančios populiacijos tarpe.

Nation-state konceptui idealiausias (tačiau realybėje nedažnas) scenarijus yra kuomet kultūrinės ribos sutampa su politinėmis/teritorinėmis. Šalyse, kuriose dominuoja kelios etninės grupės, gali kilti įvairūs konfliktai formuojant nacionalinio identiteto diskursą; atsižvelgiant į *nation-state* modelį, Japonija yra gan unikalus atvejis, prilyginamas šiam idealui. Taip yra ne todėl, jog Japonijoje išties egzistuoja viena, unikali tauta (šalis išlaiko stiprią priespaudą tautinių mažumų, tokių kaip ainu, okinaviečiai ar *zainichi* korėjiečiai, atžvilgiu), bet dėl didelių valstybinių pajėgų sukurti homogeniškumo

įvaizdį ir jį palaikyti. Kitame skyriuje bus analizuojamas *nihonjinron* fenomenas, kaip vienas iš būdų nacionaliniam identitetui formuoti ir puoselėti.

2.2. Japoniškasis identitetas *nihonjinron* diskurse

Viena iš dažniausiai sutinkamų nacionalizmo formų yra kultūrinis nacionalizmas. Kultūra taip pat yra viena svarbiausių identiteto formavimo priemonių. Naudojant kultūrą, tam tikri socialiniai aktoriai ar institucijos bando konstruoti homogenišką bendruomenės įvaizdį, ypač atsižvelgiant į šiandieninį daugiakultūriškumo augimą ir to keliamą spaudimą. Japonijoje vienas iš šios formos nacionalizmo pavyzdžių galėtų būti *nihonjinron* 日本人論 – „teorijos apie japonus“. *Nihonjinron* taip pat gali būti įvardijamas kaip bendrinis terminas, kuris apibūdina įvairius susijusius pogrupius ir gali reikšti tam tikrą diskursą, teorijas, literatūrinį žanrą ar kt.. *Nihonjinron* kūriniai svyruoja nuo mokslinio ir akademinio iki populiarinio pobūdžio (didžioji dalis daugiausiai skirta patenkinti pastarojo poreikius). McVeigh (2004, 193-194) savo knygoje „*Nationalisms of Japan*“ *nihonjinron* pristato kaip Japonijoje susiformavusį atskirą literatūrinį žanrą, kurio ištakos gali būti aptinkamos Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Autorius pabrėžia, jog šis žanras yra neįprastai platus (apimantis tokias sritis kaip sociologija, filosofija, psichologija, kalbotyra ir kt.) ir siekia tyrinėti, analizuoti bei paaiškinti japonų kultūrinį ir tautinį identitetą, dažnai tarnaudamas net kaip tam tikras japoniškumo „vedlys“. Daugeliu atvejų *nihonjinron* tekstai pabrėžia japonų kaip rasės „unikalumą“ ir „homogeniškumą“, kilmės misticismą bei dažniausiai remiasi tyrimais neparemtu teorizavimu ir etnocentrizmu, kuris gali prisidėti prie stereotipizavimo ir rasizmo. *Nihonjinron* autoriai iš esmės atsirenka tam tikras socialines, kultūrinis ir kt. vertybes ir prisideda prie jų skatinimo bei propagavimo, pristatant jas taip, tarsi jos būtų bendros visiems etniniams japonams. McVeigh (ten pat, p. 143) teigia, jog tokių mokymų rezultatas yra socializacija individų, pasirošusių tikėti jog turi esencialistinę, unikalią ir neperduodamą tapatybę.

Vienas žinomiausių autorių, tyrinėjusių šį fenomeną yra Harumi Befu. Nors McVeigh *nihonjinron* ištakas kreipia į Antrojo pasaulinio karo pabaigos periodą, Befu teigia, jog šiam žanrui priskiriami darbai gali būti aptinkami jau Edo periodu. Kitaip nei kiti autoriai, priimančys *nihonjinron* tiesiogiai ir bandantys mokliškai patvirtinti ar paneigti tam tikrą teoriją, Befu labiau fokusuojasi į viso *nihonjinron* diskurso formavimosi aplinkybes ir jo pritaikymo kontekstą. Autorius *nihonjinron* skirsto į dvi dalis – akademiškąjį ir populiarųjį/vartotojišką, kuomet akademiškasis ištraukia į tam tikro argumento ar tezės diskusiją, dažnai ją kritikuodamas ir siūlydamas kitokią poziciją,

aiškinimą ar reviziją, o populiariusis labiau primena monologą, kuriame kiekvienas kūrinys yra atskiras ir neatspindi ankstesnio indėlio į tam tikrą temą bei nesiremia empirinių įrodymų analize (Befu 2008, 347) Nenuostabu, jog vartotojiškasis *nihonjinron* yra populiariesnis – jis nereikalauja išankstinių mokslinių žinių ir supratimo bei yra skirtas pateikti lengvai suprantamus atsakymus į aktualius tapatybės klausimus.

Nepaisant gana problemiško pateikiamo diskurso, visgi pačioje Japonijoje *nihonjinron* yra pakankamai populiarius reiškinys. Manabe ir Befu (1993, 89) mini, jog *nihonjinron* paklausa atsispindi augančiame skaičiuje su šiuo diskursu susijusių knygų leidime ir pakartotiniuose jų spausdinimuose. Tiesa, Befu mini, jog yra sunku nustatyti tikslų *nihonjinron* populiarumą pačių Japonijos piliečių tarpe, ypač atsižvelgiant į tai, jog kiekvienas asmuo individualiai interpretuoja teiginius ir argumentus, pateikiamus šių „teorijų apie japonus“ diskurse, o ir patys *nihonjinron* pateikia ir pabrėžia skirtingus požiūrius. Siekiant iširti *nihonjinron* žinomumą įprastų piliečių tarpe, Manabe ir Befu 1987-aisiais atliko kiekybinį tyrimą, kurio metu naudodami atsitiktinę atranką anketiniu būdu apklausė 944 suaugusiuosius; pagrindiniai klausimai apėmė susidomėjimą *nihonjinron* įvairiose medijų platformose (televizija, radijas, populiarioji spauda ir literatūra), pritarimą šio fenomeno augimui bei populiarumo prognozes, taip pat familiarumą su žinomiausiais to meto *nihonjinron* autoriais bei jų kūriniais bei pritarimą ar nepritarimą įvairioms dažniausiai sutinkamoms *nihonjinron* tezėms. Tyrimo rezultatai parodė, jog lengviausiai prieinamose medijose (televizija ir laikraščiai) *nihonjinron* susidomėjusiais respondentų kiekis buvo apie 80%, su maždaug 70% procentų susidomėjimu tolimesniu šio žanro reprezentavimu minėtose medijose bei 60-70% prognoze jo augime; grįžtant prie populiariausių teiginių, 49% pritarė, jog japoniška kultūra yra unikali, 9% nepritarė, ir 42% pasirinko atsakymą „kita“ (angl. *other*) (ten pat, 91-95). Nors atsižvelgiant į šiuolaikinį kontekstą, tyrimas buvo atliktas prieš daugiau nei 30 metų, Manabe ir Befu pateikia išvadas, galimai išsipildančias šiandien: autoriams pridėjus respondentų statistiką, apimančią lytį, amžių bei išsiaiškinimo lygį paaiškėja, jog nors pasisakančių už *nihonjinron* gali būti mažiau nei dauguma kiekybine prasme, pasisakančios už yra dauguma politine prasme. Autoriai teigia, jog jų surinktais duomenimis galima daryti prielaidą, jog ateityje *nihonjinron* įtaka silpnės nes jos teiginiams nepritar naujoji karta, be to, prie nepritarimo taip pat stipriai prisideda tokie veiksniai kaip

lankymasis užsienyje ir ryšiai su žmonėmis, nesančiais iš Japonijos, tačiau tuo pačiu pabrėžia, jog žmogui senstant yra pastebima tendencija į augantį konservatyvumą – viename iš trijų prognozuojamų *nihonjinron* ateities atvejų Manabe ir Befu teigia, jog vyriausybėje esantys konservatoriai ir toliau palaikys bei pasisakys už šio diskurso iškeliamus principus (ten pat, 100-101).

Nihonjinron veikimą bei ryšį su kitomis disciplinomis tyrinėjo Yoshio Sugimoto. Autorius *nihonjinron* supratimui siūlo P-E-K formulę (angl. *N-E-C*), kurioje „P“ yra pilietybė (angl. *nationality*), „E“ yra etniškumas (angl. *ethnicity*), „K“ yra kultūra (angl. *culture*) ir teigia, jog daugeliu atvejų *nihonjinron* diskurse šie trys konceptai yra naudojami beveik sinonimiškai, o P-E-K formulė užglaisto etninių mažumų Japonijoje problemas (Sugimoto 1999, 83). Sugimoto taip pat pabrėžia, jog *nihonjinron*, nors ir nebūtinai visada turintis nacionalistinį ir/ar rasistinį toną, gali ir veikia kaip fasadas šioms doktrinoms maskuoti. Tyrėjas aukščiau pasiūlytą P-E-K modelį įvardina kaip ir ekskliuzyvinį, ir asimiliuojantį: ekskliuzyvus jis yra todėl, jog daro prielaidą, kad yamato rasė yra tikroji japoniška rasė, taip atskiriant ainu, okinaviečius ir kitas mažumas, ir asimiliuojantis nes pateikia užuominą, jog tie, kurie „išmoksta ir įgyja“ japonišką kultūrą, gali tapti japonais (ten pat, 92), tačiau iš esmės *nihonjinron* pabrėžia, jog atitinkama Japonijos analizė gali būti pateikiama tik iš pačių – japonų – pusės, ir japoniška kultūra yra per daug kompleksiška pilnai suprasti užsienio individams.

David Rear (2017, 6) teigia, jog *nihonjinron* gali būti įvardijamas kaip dominuojantis Japonijos identiteto diskursas bei pabrėžia, jog *nihonjinron* Japoniją apibūdina kaip homogenišką šalį, sukurtą remiantis unikaliomis kolektyviškumo ir harmoningumo socialinėmis vertybėmis. Autorius apibendrina ir išskiria dažniausiai sutinkamus *nihonjinron* teiginius:

- Japonija yra homogeniška šalis, kurios kultūra bei žmonės yra „unikaliai unikalūs“. Japonijos unikali kultūra gali būti laikoma pranašesne lyginant su kitomis tautomis.
- Lyginant su individualistinėmis vertybėmis Vakaruose, japonai pasižymi stipria grupine sąmone.
- Japonijos visuomenė funkcionuoja vertikaliu modeliu – socialiniai įsipareigojimai, įsiskolinimas bei gėdos jausmas čia yra viršesni nei vakarietiškos

individo teisės bei sąžinė.

- Japonų kultūroje harmonija ir racionalumas yra vertinami labiau, nei konfliktai ir emocijos.

- Šios kultūrinės tradicijos kyla iš Japonijos ryžių auginimo praktikų; jos taip įsitvirtinusios japonų sąmonėje, jog sudarė pagrindą daugybei socialinių praktikų.

Nenuostabu, jog toks unikalumo ir išskirtinumo priskyrimas vienai tautai ir kultūrai susilaukia nemenkos kritikos, *nihonjinron* atveju – daugiausiai iš užsienio autorių. Gregory Shepherd (1991, 190) teigia, jog pačioje Japonijoje *nihonjinron* nesusilaukia daug akademinės kritikos dėl vertikalios visuomenės santykių modelio, t.y. vyresniojo-jaunesniojo rangų tvarkos, kurios aplinkoje individualių minčių ir kritikos skelbimas yra mažai skatinamas, bei dėl finansavimo šaltinių – logiška, jog norint susilaukti atitinkamos finansinės paramos, ją suteikiantis (pro-japoniškas) asmuo ar organizacija tikėtis jiems palankių argumentų aiškinimų, *nihonjinron* atveju – teigiamų savybių priskyrimo Japonijai ar jos piliečiams. Vienas ryškiausių užsienio *nihonjinron* kritikų yra Peter N. Dale. Savo knygoje „*The Myth of Japanese Uniqueness*“ autorius neslepia, jog į šias „japoniškumo teorijas“ žvelgia atsainiai ir nevengia pabrėžti jų moksliskumo ir logiskumo stokos, įvardijant šio žanro kūrinis kaip kultūrinio nacionalizmo produktus. Autorius *nihonjinron* pateikia ultranacionalizmo, rasizmo, fašizmo kaltinimus, teigia, jog atsiskiriant ir atskiriant kitus, tai tampa priemone pristatyti ir matyti save taip, kaip norima (1986, 30), bet tuo pačiu pabrėžia, jog „japoniškos kultūros augimas yra skolingas sėkmingoms užsienio civilizacijų įtakoms“ (ten pat, 49). Tuo tarpu Befu į tokią *nihonjinron* kritiką atsako pabrėždamas, jog šiuo atveju beveik išskirtinai fokusuojamasi vien į vartotojiškus, o ne akademinis šio diskurso kūrinis, nesuprantant jog šios dvi kategorijos iš esmės skiriasi ir stengiasi patenkinti skirtingus poreikius bei tokias pastabas laiko klaidingomis (Befu 2008, 354).

Nihonjinron gali iškelti daug problemiško aspektų, su kuriais, ypač šiandien, pamažu yra kovojama: šis „japoniškumo“ diskursas neleidžia atsikratyti ir toliau stiprina tam tikrus stereotipus, bei pateikia homogeniškumo iliuziją, tuo pačiu sukurdamas prielaidą į tai, jog šių idėjų atstovai į japonų tautybę žvelgia kaip į rasinę kategoriją ir net skatina tam tikrą kultūrinį imperializmą. Nors *nihonjinron* idėjos nėra pakankamai moksliskos akademiame lauke, Befu išskirtas vartotojiškasis šių idėjų variantas tampa priemone plačiajai visuomenei suvokti besikeičiančius kultūrinius, socialinius ar net

ekonominius ir politinius aspektus savo aplinkoje. Todėl nieko keisto, jog *nihonjinron* tampa tam tikru kolektyviniu portretu, iš kurio gausių variantų vartotojas gali išsirinkti tą, kuris jam labiausiai tinka ir patinka.

Nors galime sutikti autorių, teigiančių, jog *nihonjinron* ištakos siekia net tokius ankstyvus periodus kaip Heian 平安時代, visgi dažniau priimama nuomonė, jog šis japoniško identiteto diskursas ėmė formuotis vėlyvuju Tokugawa/ankstyvuju Meiji laikotarpiu, bei išpopuliarėjo (po)karinio periodo metu – Chris Burgess (2004) teigia, jog *nihonjinron* terminas apibūdina prieškarinio tapatybės diskursus, iš kurių buvo atimta imperialistinė, karo laikų simbolika. Atsižvelgiant į tai, jog nemaža dalis *nihonjinron* idėjų sutampa ar yra panašios su imperialistiniu laikotarpiu valdžios propaguotomis idėjomis (homogeniškumo, harmoningumo, pranašumo, unikalumo, ypatingų kultūrinių tradicijų aspektai ir kt.), galime teigti jog *nihonjinron* yra aktualus ir šiam darbui, siekiant tyrinėti ir ministro pirmininko veiklos ryšį su imperializmu, ir tokių idėjų įtaką japonų nacionalinio identiteto formavimui ar tam tikrų nacionalistinių požiūrių skatinimui. Net jei ir pats Abe Shinzō tiesiogiai neįvardija tam tikrų *nihonjinron* iškeliamų vertybių, kaip paaiškės kituose darbo skyriuose, jos yra sutinkamos tarp veiklos tikslų įvairiose politinėse ir religinėse organizacijose bei sąjungose, kurioms Abe priklauso kaip narys/patarėjas/vadovas. *Nihonjinron* tampa patogiu įrankiu valdžiai, kuri stengiasi konstruoti bendruomeniškumo ir vienybės būseną tam, kad atitinkamai galėtų motyvuoti savo piliečius. Šio diskurso pateikiamos harmoningos ir integruotos Japonijos visuomenės įvaizdžiai tampa naudingais siekiant sumenkinti skirtingų klasių konfliktų potencialą ir aukštinant įvairias idealias bei mitines japoniškos kultūros savybes. Aurelijus Zykas (2009, 131) išskiria pagrindinius aspektus, kuriais *nihonjinron* gali būti panaudotas įvairiose (politinėje, kultūrinėje ir kt.) srityse: (1) kaip ideologija gali būti eksploatuojama politikos ir verslo lyderių asmeniniams ar partijos tikslams (kaip pavyzdys pateikiamas šiuo metu Abe valdomos LDP partijos atvejis pateisinant konservatyvias pažiūras); (2) kaip kultūrinės diplomatijos priemonė naudojama Japonijos įvaizdžiui užsienyje gerinti; (3) kaip valstybės įrankis nacionaliniam pasididžiavimui bei nacionaliniam identitetui kurti.

Šiame poskyryje pateikta informacija nėra visiškai nauja ir galime teigti, jog kartu su globalizacija „japoniškumo“ samprata keičiasi ir tikrai nebetelpa vien į *nihonjinron* idėjų rėmus, tačiau manyti, jog šio diskurso suformuotos tam tikros nuostatos yra išnykusios iš pilietinės ir politinės aplinkos būtų klaidinga. Šiame darbe *nihonjinron* diskursas yra svarbus dėl kelių aspektų. Jis tampa viena iš priemonių nacionaliniam identitetui formuoti, kadangi tautos remiasi įvairiais naratyvais, istorijomis bei vaizdiniais, bei prisideda prie modernios *nation-state* egzistavimo, kadangi jos nebūtų be bendros kultūros, vertybių bei panašių bruožų, kuriuos *nihonjinron* ir bando apibrėžti. Kaip ir minėta anksčiau, *nihonjinron* teorijos stipriai akcentuoja homogeniškumo diskursą, kuris, galima teigti, iki šiol yra vienas iš dominuojančių Japonijoje. Jį savo kalbose atitinkamai panaudoja ir politiniai atstovai, siekdami savų interesų; apie tai kalba ir Chris Burgess, pristatydamas *tan'itsu minzoku* 单一民族 terminą, išsiverčiantį į „vienalytė tauta“. Autorius viename iš savo straipsnių pateikia lentelę, kurioje aprašomi 1986-2008 metų Japonijos politinio elito išsireiškimai, susiję su *tan'itsu minzoku*, naudojami apibūdinti Japoniją ir jos visuomenę po vienos tautos, vienos rasės ir vienos kultūros/kalbos konceptu (Burgess 2010, 11). Sekančioje dalyje analizuosime atminties studijų idėjas bei jų ryšį su nacionaliniu identitetu.

2.3. Kolektyvinė atmintis ir užmarštis

Nenuostabu, jog nacionalinio identiteto formavimas yra susijęs su *nation*, t.y. tauta bei jos istorija, atsirenkant kurie įvykiai yra svarbiausi ir kaip bendri išgyvenimai apjungia bendruomenę. Svarbu ne tik atsakyti į klausimą „kas mes esame?“, bet ir į „kas mes buvome“ ar net „kas būsime“. Nacionaliniam identitetui aktualūs bendra patirtis ir prisiminimai, todėl svarbu pažvelgti į atminties studijų iškeliamas idėjas.

Nors bendro paveldo ir atminties konstravimą galime pastebėti jau antikos laikais, mokslinis susidomėjimas atmintimi prasidėjo maždaug XX a. Pradėkime nuo kolektyvinės atminties. Vienas pirmųjų teoretikų, išvysčiusių kolektyvinės atminties konceptą buvo prancūzų filosofas-sociologas Maurice Halbwachs. Autoriui atmintis yra vienas pagrindinių elementų, kuriuo sujungiamos grupės ir patvirtinamas identitetas; tuo pačiu, individualus mąstymas yra įtakojamas bendruomenės ir aplinkos. Visų pirma, Halbwachs pateikia mintį, jog asmenys prisimena palaikydami dialogą su tam tikromis grupėmis (šeimyninėmis, religinėmis, profesinėmis ir kt.) ir nors ne visi asmenys grupėje tam tikrus įvykius prisimena vienodai ar su tokiu pačiu intensyvumu, patvariausi prisiminimai yra tie, kurie išlikę daugumos atmintyje – taip individualūs prisiminimai susijungia su grupe ir tampa kolektyvine atmintimi, o prisiminimai, nesuderinami su dauguma, pamažu nyksta iš atminties⁹. Halbwachs (1992, 51). teigia, jog kartais visuomenė įpareigoja žmones ne tik atkurti ankstesnius įvykius, bet ir juos pakoreguoti, patrumpinti ar kitaip konstruoti – nors esame įsitikinę, jog mūsų prisiminimai yra tikslūs, jie yra prisimenami selektyviai, tuo pačiu jiems suteikiant tam tikrą prestižą, kuris realybėje neegzistavo. Galime teigti, jog kolektyvinė atmintis grupėje yra perduodama iš kartos į kartą, taip išlaikant ją aktualia ir prisiminimų dalimi leidžiant tapti kitiems individams, kurie nebūtinai tiesiogiai yra išgyvenę tam tikrus įvykius. Halbwachs idėjos kultūrinius aspektus nukreipė iš genetinės atminties į jų perdavimą bei išsaugojimą per socialinę grupinę sąveiką bei kodifikavimą materialiuose objektuose. Taip kolektyvinė atmintis tampa svarbiu identiteto, ypač nacionalinio, elementu ir yra konstruojama pagal skirtingus kiekvienos grupės poreikius.

---

⁹ Halbwachs, Maurice 1980. *The Collective Memory*, New York: Harper and Row. Cit. iš Green 2004, 38.

Atmintis gali tapti įamžinta ir kituose fiziniuose ar kultūriniuose elementuose (tam tikrose vietose, monumentuose, tradicijose ar praktikose ir t.t.). Būtent apie tai kalba ir prancūzų istorikas Pierre Nora. Visų pirma, Nora atmintį ir istoriją išskiria kaip dvi fundamentalias priešingybes, subjektyvų ir objektyvų reiškinį. Autorius teigia, jog atmintis išlieka nuolatinėje evoliucijoje, ji yra paveikiama manipuliacijos ir gali ilgai „snausti“ ar būti periodiškai atgaivinama bei jungia mus su amžinąja dabartimi – atmintis prisitaiko tik prie jai aktualių prisiminimų ir grupių, kurias jungia, ji pasireiškia erdvėse, gestuose, vaizduose ir objektuose; tuo tarpu istorija yra praeities vaizdavimas, reikalaujantis analizės ir kritikos, ji siejasi su laiko tęstinumu ir ryšiais tarp veikėjų – istorija priklauso visiems ir tuo pačiu niekam, taip išreiškiant savo pretendavimą į universalų autoritetą (1989, 8-9). Nora pristato „atminties erdvių“ (pranc. *lieux de mémoire*) konceptą ir tvirtina, jog tai yra vietos, praktikos, kultūriniai fenomenai ar kitokie orientyrai (nesvarbu, materialūs ar neapčiuopiami), kuriuose yra įamžina praeitis – net ir nykstant prisiminimam, mes jaučiamės įpareigoti kolekcionuoti įvairius likučius, liudijimus, dokumentus, vaizdinius ir bet kokius kitus ženklus to, kas buvo (ten pat, 7, 13). Kadangi neįmanoma prisiminti visko, grupė atsirenka, ką svarbu sieti su bendra praeitimi. Istorikas išskiria tris dimensijas, kurias objektas turi atitikti, norėdamas tapti „atminties erdve“¹⁰:

- materialioji dimensija, kuomet tam tikri elementai tampa kultūrinėmis objektifikacijomis plačiaja prasme (įskaitomi ne tik ‘apčiuopiami’ objektai, bet ir, pavyzdžiui, atminimo tylos minutės, taip pat atskleidžiančios materialųjį aspektą);
- funkcinė dimensija: šios objektifikacijos atlieka tam tikrą funkciją visuomenėje (pvz., jau minėtos tylos minutės funkcija yra periodiškai sužadinti kažkokį prisiminimą);
- simbolinė dimensija: kartu su socialine funkcija svarbu turėti ir simbolinę reikšmę (pvz., tam tikrų veiksmų tapimas ritualais).

Galime daryti prielaidą, jog žinojimas apie praeitį patvirtina dabarties nuostatus ir malšina ateities nerimą. Net ir to paties įvykio prisiminimas ir konstravimas kolektyvinės atminties kontekste skirsis priklausomai nuo grupės ir jos identiteto, bei bus formuojamas

---

¹⁰Nora, Pierre 1989. *“Between Memory and History: Les Lieux De Mémoire.”* Iš *Representations*, no. 26 Berkeley: University of California Press. Cit. iš Erlil 2011, 24.

pagal jai aktualius žymeklius, vertybes ar kitus aspektus.

Kolektyvinę atmintį taip pat tyrinėja Aleida ir Jan Assmann. Šie du akademikai kolektyvinę atmintį apibūdina kaip mišrų reiškinį ir išskaido ją į dvi grupes: komunikacinę ir kultūrinę. Komunikacinė atmintis yra apibūdinama kaip neturinti kultūrinių charakteristikų, pasižyminti artumu kasdienybei ir apimanti tik sąlyginai netolimą praeitį; tai yra kiekvieną dieną vykstantis bendravimas grupėse (nuo šeimos, profesinių, politinių bendruomenių iki tautos), kurios savo išskirtinumą ir vieningumą suvokia per bendrą savo praeities diskursą (1995, 127). Tuo tarpu kultūrinė atmintis yra glaudžiau siejama su identitetu ir pasižymi savo atstumu nuo kasdienybės; ji yra fiksuojama tam tikruose žymekliuose, t.y. grupei svarbiuose praeities įvykiuose, kurių atmintis yra išlaikoma per kultūros formavimą ir įamžinimą (monumentai, apeigos, tekstai ir kt.) bei institucinę komunikaciją (praktikavimas, kartojimas, prižiūrėjimas) (ten pat, 129). Taip į kolektyvinės atminties perspektyvą yra įtraukiami ne tik prisiminimai, bet ir tam tikros praktikos, vietos ir kt. aspektai primenantys Billig banalaus nacionalizmo konceptą: ji yra išsaugoma nuolatos ją atgaminant, išreiškiant ir palaikant tam tikrų renginių, tradicijų, švietimo, institucijų bei pačios bendruomenės pagalba.

Kolektyvinė atmintis gali atsirinkti ne tik teigiamus, bet ir neigiamus prisiminimus, kurie taip pat tampa svarbia identiteto konstravimo dalimi. Japonijos imperijos laikai yra ryškus periodas Japonijos istorijoje – nuo Meiji eros restauracijos, imperatoriaus grįžimo į valdžią ir didingo šalies iškilimo iki perėjimo į religinį militarizmą bei tapimą agresore Azijos regione. Galime teigti, jog japonų atminčiai taip pat buvo/yra svarbūs Antrojo pasaulinio karo įvykiai ir padariniai, tvarkymasis su atominės bombos panaudojimo trauma, taikymasis su pralaimėjimu bei pasikeitusia Japonijos padėtimi regione ir pasaulyje, emociniais, ekonominiais ir kitais sunkumais. Pačioje Japonijoje taip pat nėra sutariama dėl imperinio laikotarpio karų prisiminimų ir Japonijos vaidmens juose. Visų pirma, tai susiję su tuo, jog kitaip nei kitose šalyse (pvz. Vokietijoje, kur nacistinė politinė partija buvo panaikinta ir jos veikėjai nebedalyvavo politiniuose reikaluose), Japonijoje buvo palikta imperinė sistema ir ateinančiais metais daugeliui žymių karo laikotarpio veikėjų buvo leista užimti svarbius vaidmenis valdžioje; kitaip tariant, buvo praleista proga išgyventi rimtesnį atgailavimą ir susitaikymą su savo veiksmais. Imperinės sistemos palikimas taip pat galimai daro įtaką kritikos vengimui, turint omenyje „išskirtinį“

imperatoriaus statusą.

Atsižvelgiant į šiuos aspektus, John W. Dower (2002, 226) išskiria 5 pagrindinius požiūrius, formuojančius bendrą karo atminties sąmonę:

- (1) Japonijos agresijos neigimas prikeliant karo laikų propagandą, teigusią jog buvo kovojama tik tam, kad apginti šalį ir panaikinti Vakarietišką imperializmą iš Azijos;
- (2) (a)moralinio lygiavertiškumo naudojimas, pabrėžiant kitų vykdytus žiaurumus, lyg svetimi nusikaltimai pateisintų savuosius;
- (3) stipri aukų sąmonė, pabrėžiant dešimčių miestų sprogdinimus ir dviejų sunaikinimą atominių bombų pagalba;
- (4) aktyvaus JAV dalyvavimo karo nusikaltimų 'užglaistyme' pabrėžimas Japonijai tapus vertinga sąjungininke Šaltojo karo metu;
- (5) populiarieji diskursai, pripažįstantys (ar bent neignoruoiantys) karo kaltę ir atsakomybę (tačiau susiduriantys su ankstesnių politinių veikėjų atsiprašymų legitimumo iššūkiais dėl kitų politinių veikėjų veiksmų (pvz. vizitų į *Yasukuni*) ar jų grasinimų atsiimti atsiprašymus)¹¹.

Pokario eroje, apžvelgiant pagrindines kariavusias šalis, Japonija yra vertinama kaip pasiekusi mažiausią progresą tvarkantis su savo vaidmeniu ir jo padariniais. Matome, jog išryškėja gana skirtingi požiūriai – nuo neigimo ir noro judėti toliau, jautimosi karo aukomis, tam tikro neutralumo ar nepritarimo tam tikriems sprendimams iki pripažinimo ir aiškesnių politikų, siekiančių efektyviai spręsti iš to kylančius diplomatinis nesutarimus, reikmės. Šie požiūriai taip pat išryškėja ir politinėje sferoje – matomas vienu prisiminimų atsirinkimas, siekiant perkonstruoti kitus. Franziska Seraphim (2006, 5) nuomones Japonijos politinėje erdvėje apibūdina taip: kairieji dažniausiai yra pacifistai ir reikalauja aiškaus valdžios atsiprašymo bei aukų Azijoje kompensavimo; centre, Japonijos mokytojų unija nori objektyvaus istorinių įvykių pateikimo vadovėliuose; tuo tarpu dešinieji linkę neigti Japonijos, kaip agresorės, vaidmenį ar manyti, jog dar yra kažką skolingi nukentėjusiems. Istorikė teigia, jog kraštutiniais atvejais, dešinieji svajoja apie

---

¹¹ Dower, John W. 2002. *An Aptitude for Being Unloved: War and Memory in Japan* iš *Crimes of War: Guilt and Denial in the Twentieth Century* New York: New Press. Cit. iš Murray 2016, 147.

grįžimą į imperatorių centruotą valdymą, kuomet jis yra šlovinamas kaip šinto dievybė, paties valstybinio šinto plėtojimą, kuomet šalis tampa garbinimo objektu, taip vėl skatinant japonų rasinio „grynumo“ ir „išskirtinio“ nacionalinio identiteto idėjas¹². Konservatyvios LDP partijos dominavimas pokario laikotarpiu yra paaiškinimas, kodėl buvo/yra siekiama tam tikrų diskursų ar kitų aspektų dominavimo. Tačiau politinės nuomonės ne visuomet sutampa su pilietinėmis. JAV nusprendė, jog sėkmingam Japonijos atsigavimui pralaimėjus karą ir efektyviam šalies įsiliejimui į tarptautinę areną būtina užimti pacifistinę poziciją, pagrindiniais siekiais tapo demokratija ir modernizacija. Didžioji dalis japonų taip pat troško taikos, buvo atviri pokyčiams ir pasiruošę išvengti tokių įvykių pasikartojimo. Tadashi Anno (2018) teigia, jog nors pokario laikotarpiu japonai išlaikė stiprų nacionalinio identiteto jausmą, daugelis psichologiškai atsiribojo nuo pačios valstybės ir nacionalinio pasididžiavimo buvo labiau linkę ieškoti tokiuose sektoriuose kaip ekonomika ar kultūra. Tai paveikė ir taip, kaip buvo prisimenami praėjusio laikotarpio įvykiai. Autorius pritaria nuomonei, jog prisiminimai buvo įtakoti konservatyvių valdančiųjų ir buvo bandoma nukreipti dėmesį nuo japoniškos agresijos bei diskusijų apie jas, fokusuojantis į pačių eilinių japonų patirtus karo siaubus. Šis populiarusis diskursas taip pat prisidėjo prie siekio visomis pastangomis išvengti tokių įvykių pasikartojimo ir lengviau perimti naują pacifistines politikas.

Apžvelgus aukščiau nagrinėtus konceptus ir idėjas matome, jog atmintis yra svarbi identiteto, tautiškumo ir kitų aspektų dalis – šie elementai yra vienaip ar kitaip susiję. Galime teigti, jog išryškėja du pagrindiniai kolektyvinės atminties formavimo ir palaikymo būdai: aktyvusis (kalba, švietimas, palaikomos tradicijos, šventės ir kt.) bei pasyvusis (tam tikros vietos, muziejai ir archyvai, monumentai ir kt.). Japonijoje, kalbant apie imperinio laikotarpio istoriją, taip pat galime pastebėti šiuos du būdus. Aktyviojo būdo pavyzdys galėtų būti Abe ir jo administracijos istorinis revizionizmas (ypač pasireiškiantis per edukacinę sferą) ir bandymas pakeisti kolektyvinę atmintį susijusią su imperializmu; tuo tarpu bene ryškiausias pasyviojo būdo pavyzdys greičiausiai būtų *Yasukuni* maldykla,

---

¹² Seraphim, Franziska 2006. *War Memory and Social Politics in Japan, 1945-2005* Cambridge: Harvard University Asia Center. Cit. iš Murray 2016, 148.

pirmiausia iškilusi kaip memorialas žuvusiems Meiji restauracijos metu, o vėliau tapusi vieta, kurioje įkūnyti žuvę karo metu (įskaitant ir asmenis, pripažintus karo nusikaltėliais), bei šalia esantis karo muziejus, pateikiantis Japonijai palankų diskursą savo ekspozicijose. Kadangi kolektyvinė atmintis yra selektyvus reiškinys, nenuostabu, jog ir paties imperinio laikotarpio prisiminimą taip pat galime padalinti į tam tikras vyraujančias nuomones: didingą modernizuotą imperiją su sudievinu imperatoriumi priešakyje, Azijos gelbėtoją Vakarietiško imperializmo dominavime ar tokią pačią karo auką kaip kiti, rečiau – kaip agresorę regione, įvykdžiusią tam tikrus nusižengimus ar palikusią kultūrinės traumas prieš kitas tautas. Greičiausiai nebūtų klaidinga Antrojo pasaulinio karo laikotarpį įvardinti kaip vieną ryškiausių įvykių šio periodo istorijoje – priklausomai nuo tam tikrų grupių, šis laikotarpis taip pat yra prisimenamas skirtingai. Todėl sekančiame skyriuje analizuosime konkrečius Japonijos ministro pirmininko Abe Shinzō pasisakymus, veiksmus, planus, tikslus ir politikas, vienaip ar kitaip susijusias su tam tikrais Japonijos imperijos eros įvykiais, diskursais ir kitokiais aspektais bei nagrinėsime, kaip visa tai gali keisti kolektyvinės atminties bei nacionalinio identiteto formavimą ir kokias pasekmes gali turėti tarptautinių santykių kontekste.

3. Abe Shinzō politika ir imperialistinė ideologija

Per visus valdymo metus, Abe ir jo politikai apibūdinti (ypač žiniasklaidoje), netrūksta įvairių etikečių: dažniausiai prisikiramos nacionalizmo, ar net ultra-nacionalizmo charakteristikos. Savo 2013-ųjų CSIS (angl. *Center for Strategic and International Studies*) „*Japan is Back*“ kalboje, ministras pirmininkas pabrėžė Japonijos užsibrėžimą likti viena iš taisyklių propaguotojų lyderių, globalių vertybių saugotoja, žmogaus teisių rėmėja, bei siekti bendradarbiavimo su kitomis demokratijomis regione; tačiau toje pačioje kalboje Abe konstatuoja, jog „Japonija grįžo“ ir kad jis yra pasiryžęs „gražinti stiprią Japoniją“, mini Šiaurės Korėjos grėsmę ir pagrobtų Japonijos piliečių 1970-80-iais problemą bei šalies teritorinį ginčą su Kinija, taip pateisindamas krašto gynybos biudžeto didinimą, taip pat akcentuojama ir Japonijos-JAV sąjunga bei Japonijos siekis tapti antra didžiausia rinka. Tai vienas iš pavyzdžių, kaip Abe savo demokratiją paremia aspektais, kuriuos galima priskirti prie nacionalistiškų charakteristikų (šio darbo atveju - ir imperialistinių).

Gausu ir akademikų, nagrinėjusių Abe veiklą šiomis temomis. Pavyzdžiui, Masaro Tamamoto (2018, 179-182) tyrinėja nacionalizmo populiarumo bangą Japonijoje bei ministro pirmininko „naująjį nacionalizmą“, kuris pabrėžia siekį išlaisvinti Japoniją nuo gėdos ir gražinti tikrąsias tradicijas; autorius taip pat išryškina kvestionuojamus Abe politinės veiklos aspektus bei pateikia prognozes išlikimui valdžioje (mažas balsuotojų aktyvumas, silpna opozicija ir kt.). Tuo tarpu Maciej Pletnia (2014, 253-255) situaciją vertina per atmintį, analizuodamas Abe ir jo kabineto užsibrėžimą reinterpretuoti Japonijos istorinę praeitį bei pasikartojančių istorinių klausimų modelius, aiškindamas, jog tam tikriems požiūriams įtaką galėjo daryti tuometinis pokario laikotarpio minimalistinis požiūris į japonų karo kaltę. Skirtingas nacionalizmo sampratas ir ministro pirmininko santykį su juo plėtoja Tessa Morris-Suzuki (2013, 2), tyrinėjant Abe nacionalinio identiteto viziją, paremtą unikalumu bei nesenstančiomis kultūrinėmis tradicijomis.

Šioje dalyje, ministro pirmininko politikai, pasisakymams ir kitai veiklai, siejamai su imperiniu Japonijos laikotarpiu išsigryninti ir analizuoti bus naudojama žiniasklaidos portalų naujienų turinio analizė. Dėl autorės japonų kalbos nežinojimo, analizuojami tik anglų kalba parašyti straipsniai (įskaitant ir tarptautinius, ir anglakalbius Japonijos žiniasklaidos portalus). Analizuojami straipsniai atsitiktinai atrenkami per *Google* paieškos sistemą, naudojant įvairius raktažodžius (tokius kaip Abe Shinzō imperializmas,

militarizmas, imperinė Japonija, valstybinis šinto, Antrasis pasaulinis karas, nacionalizmas). Anksčiausias analizuojamas straipsnis buvo parašytas 2006m., o naujausias – 2020m. Analizuojant šiuos straipsnius, buvo stengiamasi išlaikyti kuo didesnę objektyvumą ir fokusuotis į faktiškumą. Išryškėjusios pasikartojančios temos atskleidė pagrindinius aspektus, per kuriuos pastebimas nostalgiškas ryšys su imperiniu periodu: pacifistinės konstitucijos pataisų siekimas bei istorinis revizionizmas, militaristinių/religinių/edukacinių reformų gražinimas ar jų koregavimas, politinės (ir kt.) organizacijos, susijusios su Abe bei imperinio laikotarpio praktikų/vertybių siekais ir jų atkūrimo tikslais. Taip pat vertėtų aptarti, kaip rėmimasis praeitimi (darbo atveju, būtent imperiniu laikotarpiu) tam tikrose sferose gali paveikti/paveikia tarptautinius santykius (ypač Rytų Azijos regione). Taigi, pažvelkime į minėtus aspektus detaliau.

3.1. Abe konstitucinių reformų siekiai

Užėmus ministro pirmininko pareigas (o ypač žvelgiant nuo antrosios kadencijos), Abe Shinzō niekuomet neslėpė, jog konstitucijos persvarstymai ir koregavimas yra vienas iš jo ir jo partijos (*Jiyū-Minshutō* 自由民主党, angl. *Liberal Democratic Party*, darbe trumpinama LDP) ilgalaikių siekių. Didelis dėmesys yra skiriamas Japonijos konstitucijos 9 straipsniui, kuris draudžia karinių pajėgų (sausumos/jūrų/oro) eksploatavimą bei karo ar kitokios jėgos naudojimą konfliktams spręsti. 2014-ųjų LDP rinkiminės pergalės metu, Abe komentavo, jog „konstitucinės pataisos visuomet buvo vienas iš tikslų, nuo pat LDP įsteigimo“ (LDP susiformavo 1955 m.)¹³. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog dabartinė konstitucija, apie kurią yra kalbama, įsigaliojo 1947-iais, žymėdama Japonijos imperijos pabaigą ir siekdama įtvirtinti naujas, pacifistines vertybes. Ji dažnai vadinama „taikos konstitucija“. Tokie pakeitimai nepatiko konservatoriams, kurie teigė, jog Japonija tapo nusilpninta ir dėka „svetimos“ konstitucijos, prarado savo sielą¹⁴ (pokario konstitucija didžiąja dalimi buvo parengta JAV okupacinių pajėgų). Toks „svetimumas“ yra dažnai sutinkamas argumentas, dėl ko derėtų vykdyti tam tikras pataisas; kai kurie taip pat lyg šiol negali susitaikyti su trauma desakralizavus imperatorių ir panaikinus valstybinį

---

^{13, 14} Hoffman, Michael 2017. „Is Abe attempting to fuse the church and state?“ [interaktyvus].

šinto¹⁵, taip išskaidant Japonijos, kaip dievų šalies, nuostatą, bei ginčija šiandieninę tarptautinės politikos situaciją, įvardindami 9 straipsnį kaip per daug idealistišką. Tuo pačiu yra argumentuojama, jog konstitucija nebuvo keista nuo savo įsigaliojimo (daugiau nei 70 metų) ir turi būti atnaujinta.

Konstituciniai pakeitimai, ypač liečiantys 9 straipsnį, taip pat yra siekami pateisinti augančia Šiaurės Korėjos ir Kinijos grėsme regione, vienai nuolatos vykdamą įvairių ginklų testavimus, kitai didinant savo militaristinį biudžetą bei karines pajėgas. Leidus Japonijai pasilikti savigynos pajėgas (*Jieitai* 自衛隊) ir Abe Shinzō grįžus į valdžią 2012-iais, pastebimas kasmetinis gynybos biudžeto augimas¹⁶. Skiriamos ne tik papildomos lėšos, bet stengiamasi ir kitais būdais „apeiti“ konstitucinę sistemą – savigynos pajėgų teisės buvo praplėstos nuo vidaus reikalų veiklos iki leidimo dalyvauti tarptautinėse „taikos misijose“¹⁷; Abe valdžia taip pat paskelbė planus stiprinti gynybines pajėgas, pridedant tokias veiklos sritis kaip kosmosas ar kibernetinė erdvė, bei stiprinant pajėgumus oro, jūrų, priešraketinėje gynyboje¹⁸. 2020-ųjų *GFP* duomenimis, Japonija užima 5 vietą karinės jėgos reitinge (iš 138 vertintų šalių, įskaitant tokius kriterijus kaip karinis pajėgumas, finansai, logistika ir kt.). Užsibrėžimas vykdyti konstitucines pataisas, pradedant nuo 9-ojo, „taikos“ straipsnio, leidžia daryti prielaidą apie Abe Shinzō norą kurti Japoniją, kuri nėra apibrėžiama ir varžoma pralaimėjimo Antrajame pasauliniame kare; tuo pačiu galime teigti, jog Japonija išlieka šalimi, kurioje ryškios politinės figūros (ypač LDP) vis dar negali susitaikyti su istorija; dėl to kenčia ir ryšiai regione. Taip pat sutinkame ir teorijų, jog ministras pirmininkas siekia atkurti šlovingą (bet konservatyvią) Japoniją dėl savo šeimininės istorijos: Abe senelis, Kishi Nobusuke 岸信介, buvęs politikas, žinomas už savo žiaurų valdymą tuometinėje Mandžuko valstybėje, vėliau įtariamą karo nusikaltimais bei galiausiai tapęs Japonijos ministru pirmininku 1957-1960m., bei Abe tėvas, Abe

---

¹⁵ Auslin, Michael 2018. „Japan's Endless Search for Modernity“ [interaktyvus].

¹⁶ Akimoto, Daisuke 2020. „Japan's Emerging 'Multi-Domain Defense Force“ [interaktyvus].

¹⁷ Reuters 2020. „Japan PM Abe sticks to plan to deploy forces to Middle East“ [interaktyvus].

¹⁸ Akimoto, Daisuke 2020. „Japan's Emerging 'Multi-Domain Defense Force“ [interaktyvus].

Shintarō 安倍晋太郎, buvęs politikas, LDP narys bei užsienio reikalų ministras, greičiausiai turėjo įtakos Abe politiniams požiūriams bei tikslams.

Nenuilstančios ministro pirmininko ir jo partijos pastangos koreguoti pokario konstituciją dar nereiškia tokio paties pritarimo nei vietiniu, nei tarptautiniu lygiu. Nors nei vienas ministras pirmininkas nebuvo taip arti pataisų įgyvendinimo kaip Abe, vis dėl to yra susiduriama su žymiais sunkumais. Visų pirma, siekiant pradėti kokius nors pakeitimus, LDP turi surinkti du-trečdalius balsų abiejuose parlamento rūmuose; tuomet nacionalinio referendumo metu reikalinga balsų dauguma už konstitucijos pataisą. Japonijos piliečiai taip pat nerodo didelio entuziazmo, ypač kuomet tai liečia 9-jį straipsnį, nes būtent jis užtikrina apsaugą nuo karinių konfliktų ir militarizmo grįžimo, taip pat pasigendama konkrečių argumentų iš valdžios, kuom šalis bus geresnė turėdama pastovias karines pajėgas, atsižvelgiant į jau esančias gynybos pajėgas¹⁹. Taigi panašu, jog imperinių karų įvykiai dar nėra išblėšę iš kolektyvinės atminties. *Council on Foreign Relations* pateikia apklausų, nuo 2000-ųjų vykdytų trijų populiarių dienraščių *Asahi* 朝日新聞, *Yomiuri* 読売新聞 ir *Nikkei* 日本経済新聞, rezultatus: nepastebimas daugumos pritarimas revizijai, atvirksčiai, pastaraisiais metais (paskutiniai duomenys yra 2018-ųjų) opozicija pamažu didėja. Nors „už“ ir „prieš“ rezultatai nežymiai skiriasi priklausomai nuo politinių tikslinių auditorijų pozicijų, šiuo klausimu piliečiai išlieka gana skeptiški. Amerikiečių istoriko Richard P. Cronin teigimu, daugelis vyresnio amžiaus japonų (ypač tų, kurie asmeniškai išgyveno karo ir ankstyvojo pokario laikotarpio traumas) nepitaria naujajam nacionalizmui ir palaiko pacifizmą; tuo pačiu pastebima, jog Abe yra iš kartos, nesusidūrusios su karu, ir būtent šis nežinojimas yra „jo stiprybė, leidžianti jaustis lygiaverčiams lyginant su kitomis šalimis“ (Cronin 2007, 7, 12).

Nuogastavimai taip pat kyla žvelgiant į 9 straipsnio pažeidžiamumą ir atvirumą interpretacijoms, kadangi nebėra garantijos, jog kiti konstitucijos straipsniai taip pat nebus taisomi. Teisės profesorius Shigenori Matsui savo straipsnyje *“Fundamental Human Rights and ‘Traditional Japanese Values’: Constitutional Amendment and Vision of the Japanese Society”* nagrinėja LDP pateiktus konstitucijos projektus. Autorius pastebi, jog

---

¹⁹ Sposato, William 2019. „Shinzo Abe’s Dream Will Never Come True“ [interaktyvus].

nemažai dėmesio yra skiriama žmogaus teisių sampratos koregavimui: LDP kritikuoja individualių teisių suteikiamas liberalias laisves, neapibrėžiant lūkesčių ir atsakomybių bendruomenės nariams, t.y. pasigendama grupinio socialinės tvarkos apibrėžimo; kitaip tariant, vienas iš konservatorių siekių yra konstitucijos leidimas vyriausybei apriboti žmogiškąsias teises, jei šios kelia grėsmę visuomenės gerovei (Matsui 2018, 68-69). 2012-ųjų LDP konstitucijos projekte numatoma 21-ojo straipsnio, užtikrinančio asociacijų, žodžio, spaudos ir kt. laisvę bei cenzūros netaikymą, pataisa. Partija siūlo įtraukti antrąją straipsnio dalį, teigiančią, jog šios laisvės neturėtų būti pritaikomos atvejams, kuomet siekiama pakenkti visuomenės interesams ar viešajai tvarkai (ten pat, 77). Pabrėždama visuomenės interesą, ne gerovę, vyriausybė įgytų teisę lengviau apriboti raišką aukščiau minėtose sferose. Tame pačiame projekte Japonija taip pat yra įvardijama kaip imperatoriaus vedama šalis, turinti ilgą istoriją ir unikalią kultūrą; tuo pačiu yra minimas Japonijos piliečių ketinimas ginti tėvynę su garbe ir stipria dvasia (ten pat, 72). Tokios nuostatos savo turiniu ir aukštinamomis vertybėmis primena Meiji konstituciją, todėl galime daryti prielaidą, jog LDP, Abe ir jiems prijaučiantys konservatoriai Japonijos imperijos konstituciją bent iš dalies laiko tinkamu konstitucijos pavyzdžiu šaliai bei reiškia siekį grįžti prie tam tikrų idealų. Iš tiesų, ir ministras pirmininkas, ir LDP prie savo tikslų dažnai priskiria „tradicinių Japonijos vertybių“ atgaivinimą ir išsaugojimą. Problema pasireiškia paaiškėjus, jog nei vienas nėra tiksliai nurodęs, kokias konkrečias vertybes turima omenyje. Toks platus sąvokos vartojimas leidžia pateisinti įvairius aspektus. Spekuliuojama, jog vienaip ar kitaip jos yra susijusios su patriotiniais, religiniais praeities idealais²⁰. Nors Abe kol kas labiausiai išryškina 9-ąjį straipsnį ir militaristinius jo apribojimus, stengdamasis sukelti nerimą dėl saugumo tam, kad tauta būtų lengviau įtikinama karinių pajėgų poreikio klausimu, LDP siūlomi konstitucinių pataisų projektai koreguotų konstitucijos funkciją: dabartinė konstitucija pateikia tam tikras ribas valdžiai, kuomet LDP projektai įvardina daugiau įsipareigojimų patiems piliečiams. LDP projektuose numatoma koreguoti didžiąją dalį straipsnių, silpninti žmogaus/asmens teisių apsaugą, stiprinti grupinį mentalitetą bei viešosios tvarkos svarbą, pabrėžti imperatoriaus

---

²⁰ Sieg, Linda 2014. „Japan PM Abe’s base aims to restore past religious, patriotic values“ [interaktyvus].

centriškumą tautai ir kt. Dar 2017-iais, Abe išreiškė norą 2020-iais išvysti redaguotos konstitucijos įsigaliojimą; 2019-aisiais patvirtino vis dar to siekiantis²¹. Tačiau atsižvelgiant į dabartinę situaciją (pasaulinės pandemijos paskelbimą, olimpinių žaidynių nukėlimą) galime daryti prielaidą, jog ir šiais metais nebus bandoma to įgyvendinti; Japonijai atsisakius taikos konstitucijos, šalis taip pat galimai būtų izoliuota nuo tarptautinės bendruomenės bei patirtų kaimyninių šalių susvetimėjimą (šio reiškinio apraiškas galime pastebėti jau dabar), tam taip pat stipriai priešinasi Hirošima bei Okinava.

Prilyginimas didingai imperinio laikotarpio pradžiai, t.y. Meiji erai, aptinkamas ne tik konstitucijų projektuose, bet ir Abe veikloje platesniame kontekste. Ministro pirmininko ekonominių, nacionalistinių politikų atsakas ir liberalios-tarptautinės tvarkos gynėjo vaidmens priskyrimas Japonijai kartais lyginamas su Meiji eros projektais, kuomet buvo siekiama stiprinti šalį, tuo pačiu laikantis lyderio pozicijos modernizuojant regioną²². Taigi išryškėja siekis ne tik atnaujinti nacionalinę galią bet ir atkurti tarptautinę įtaką, vykdant tam tikrą „restauraciją“; 2012-iais, Abe valdomos LDP kampanijos šūkis buvo „atkurti Japoniją“²³. Atsižvelgiant į tai, jog Abe valdžia galimai žvelgia į imperinį laikotarpį kaip siekiamą pavyzdį ir idealą, nenuostabu, jog tam tikri faktai ar diskursai gali būti interpretuojami skirtingai, nei priimtina kitur. Todėl kitoje dalyje kalbėsime apie istorinį revizionizmą ir permainas švietimo sistemoje.

---

²¹ Murakami, Sakura 2019. „On Constitution Day, Abe again vows to revise Japan's top law, aiming for enactment in 2020“ [interaktyvus].

²² Auslin, Michael 2018. „Japan's Endless Search for Modernity“ [interaktyvus].

²³ Beech, Hannah 2014. „Shinzo Abe: The Patriot“ [interaktyvus].

3.2. Istorinis revizionizmas ir atminties konstravimas

Abe Shinzō ir jo valdžios istorinio revizionizmo siekiai ir bandymai labiausiai atsiskleidžia kalbant apie Japonijos agresijos incidentus prieš ir per Antrąjį pasaulinį karą. Kai kurie ministro pirmininko veiksmai ar kitoks ryšys su tam tikromis veiklomis sulaukia stiprių vietinių ir tarptautinių reakcijų. Galime teigti, jog Japonijoje nėra sutariama dėl karo praeities. Istorinis revizionizmas ar bent idėjos, sutampančios su valdžios nuomonėmis, vis dažniau yra pastebimos mokykliniuose vadovėliuose, atrinktais naudojimui vidurinėse mokyklose pagal tam tikrus Švietimo ministerijos kriterijus²⁴. Dabartinė valdžia nori skatinti patriotinį švietimą ir stiprinti tautinį pasididžiavimą, bei atsikratyti per praeities įvykius galimai išryškėsiančio neigiamo šalies įvaizdžio – dalis teigia, jog pateikiama istorija yra ‚mazochistiška‘ ir konstruoja nepalankias idėjas apie Japoniją. Nenuostabu, jog vienas iš būdų, kuriuo siekiama pasiekti šių tikslų yra per mokslo institucijas, nuo ankstyvo amžiaus formuojant atitinkamą kolektyvinę atmintį ir tautinį identitetą. Būtent per vadovėlius yra siekiama paneigti didžiąją dalį Japonijos sukulto žiaurumo: viename iš tokių istorinių vadovėlių, naudojamo daugiau nei 50 mokyklų visoje šalyje, yra neužsimenama apie Nankino žudynių aukų skaičių, neminimas ‚komforto moterų‘, t.y. priverstinių prostitučių Japonijos armijai, darbas, bei leidžiama daryti prielaidą, jog išpuolis prieš JAV pajėgas Perl Harbore yra pateisinamas, kadangi ankstesnis JAV embargas Japonijai buvo nedeklaruoto karo pradžia²⁵. Aukščiau išvardinti įvykiai vis dar yra skaudžios temos Japonijos kaimynėms – Kinijai ir Pietų Korėjai; dėl jų neigimo ar kitokio koregavimo dažnai kyla nepasitenkinimas, peraugantis į didesnius konfliktus bei trukdantis sklandiems santykiams tarp šalių. Komunikacijos ir medijų profesorius Makoto Watanabe komentuoja, jos prieš dešimtmetį kraštutinių pažiūrų dešinieji iš teigė, jog ketina iš naujo interpretuoti Japonijos istoriją, tačiau dabar paprasčiausiai bandoma ištrinti visus neigiamus dalykus – tai privers prie jaunų žmonių nežinojimo apie savo tautos praeitį, ko pasekoje nebus priimami tinkami sprendimai dėl šalies ateities²⁶. Nors Japonijos kontekste

---

²⁴ *Kyodo* 2017. „New high school textbooks parrot Abe's foreign, defense policies“ [interaktyvus].

^{25, 26} Ryall, Julian 2017. „Japan's 'nationalist' school books teach a different view of history“ [interaktyvus].

50 mokyklų gali neatrodyti kaip susirūpinimą keliantis skaičius, šiame pavyzdyje buvo kalbama apie konkretų istorijos vadovėlį, kuomet panašias idėjas dėstančių knygų ir švietimo įstaigų, kuriose jos naudojamos skaičius yra didesnis. Pats Abe yra kritikavęs amerikiečių vadovėlį, teigdamas jog jame yra netiksliai vaizduojami Japonijos veiksmai Antrojo pasaulinio karo metu, nesutikdamas su moterų, išgabentų į Japonijos viešnamius karo laikotarpiu, privertimu užsiimti seksualine veikla²⁷. Toks istorinis koregavimas švietimo sistemoje gali prisidėti prie šalies užsienio santykių sunkumų – galiausiai jauni žmonės taps susierzinę ir nesupras Kinijos bei Pietų Korėjos skundų pagrindo, ko pasėkoje ir toliau blogės komunikacija Rytų Azijos regione. Kaip jau minėta anksčiau, Japonijoje nėra dominuojančios nuomonės dėl šalies vaidmens ir veiksmų Antrojo pasaulinio karo metu imperinio laikotarpio pabaigoje, todėl tokie valdžios veiksmai susilaukia kritikos ne tik iš užsienio, bet ir šalies viduje^{28,29}.

Abe veikloje istorinis revizionizmas ir atrinktų vertybių skatinimas edukacinėje sferoje pastebimas ne tik per istorinių vadovėlių koregavimą, bet ir pačių švietimo įstaigų mokymo stilių. Ministras pirmininkas yra įsivėlęs ne į vieną skandalą, susijusį su nacionalistinių įstaigų steigimu, palaikymu ir t.t. Privatus *Moritomo* darželis (*Gakkō hōjin Moritomo Gakuen* 学校法人森友学園) yra žinomas kaip nacionalistinę edukacinę programą taikanti institucija, į kurią įeina kasdienis imperinio švietimo įsako kartojimas; ši institucija pagarsėjo siekiant įsteigti *Mizuho no Kuni* pradinę mokyklą. Mokyklai pastatyti reikėjo ploto, tačiau nebuvo lėšų jam įsigyti – bet buvęs direktorius Kagoike Yasunori 籠池泰典 (žinomas už savo konservatyvias nacionalistines pažiūras) sugebėjo pasinaudoti savo kontaktais ir įkalbėti ministro pirmininko žmoną, Abe Akie 安倍昭恵 priimti būsimos mokyklos garbės direktorės pareigas³⁰. Nepasitenkinimas vyriausybinėmis

---

²⁷ Fackler, Martin 2015. „U.S. Textbook Skews History, Prime Minister of Japan Says“ [interaktyvus].

²⁸ Takahashi, Kosuke 2014. „Shinzo Abe’s Nationalist Strategy“ [interaktyvus].

²⁹ *Agence France-Presse* 2014. „Japan opposition leader calls prime minister Shinzo Abe 'revisionist'“ [interaktyvus].

³⁰ Repeta, Lawrence 2017. „Backstory to Abe’s Snap Election – the Secrets of Moritomo, Kake and the “Missing” Japan SDF Activity Logs“ iš *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 15, 20: 6 [interaktyvus].

institucijomis kilo 2017-iais paaiškėjus, jog statyboms reikalingas plotas tokiai organizacijai buvo parduotas tik už ~ 14% nustatytos vertės: nors pasirodžius daugiau detalių Abe Akie atsistatydino, teigdama, jog buvo priversta priimti pareigas jas netikėtai paskelbus tėvų susirinkime, piliečiai ėmė reikšti priekaištus ne tik jai bet ir Abe Shinzō bei jo valdžiai³¹. Šis favoritizmo skandalas paveikė ir ministro pirmininko populiarumą, ir pasitikėjimą vyriausybe. Nors Abe neigė bet kokią ryšį su šiuo įvykiu, kai kurie šaltiniai buvusį mokslo įstaigos direktorių ir ministrą pirmininką įvardija asmeniniais pažįstamais, priklausančiais tai pačiai konservatyvių dešiniųjų organizacijai (*Nippon Kaigi* 日本会議, apie kurią taip pat kalbėsime kitoje dalyje), bei teigia, jog institucijos pasirūpino visų aktualių dokumentų sunaikinimu (ypač tų, kurie minėjo patį Shinzō, jo žmoną, artimą premjero kolegą finansų pirmininką Asō Tarō 麻生太郎 ar *Nippon Kaigi*)³². Šiam įvykiui buvo rasti kiti „atpirkimo ožiai“; nors ministras pirmininkas išvengė detalesnio tyrimo ir baudžiamosios atsakomybės, nebuvo apsieita be išaugusio piliečių nepasitikėjimo valdžia, paveikto populiarumo bei daugybės kritikos, netgi raginančios Abe atsistatydinti^{33, 34}.

Tačiau šis skandalas dar nėra ministro pirmininko nacionalistinio „moralinio“ mokymo palaikymo pabaiga – jam skatinti Abe palaiko imperinio švietimo įsako įteisinimą ir gražinimą į viduriniojo išsilavinimo programas. Kaip ir minėta anksčiau, imperinis švietimo įsakas įsigaliojo 1890-iais ir buvo skaitomas per įvairius renginius, eksponuojamas garbingose vietose, įsimenamasis studentų ir t.t. Šiame įsake kalbama apie lojalumą šeimai, bendruomenei ir imperatoriui, siekį skatinti bendrus visuomenės interesus

---

³¹ McCurry, Justin 2017. „Shinzo Abe and wife under pressure over ties to ultra-nationalist school“ [interaktyvus].

³² McCormack, Gavan 2020. „Abe Shinzo and Japan’s One-Strong (Ikkyo) State“ iš *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 18, 7:4 [interaktyvus].

³³ Mollman, Steve 2018. „“The Abe cabinet should resign en masse”: Japan’s big political scandal just got worse“ [interaktyvus].

³⁴ Ishii, Junichiro 2020. „Koizumi: Abe must resign over ‘clear’ role in Moritomo Gakuen scandal“ [interaktyvus].

bei kilnų pasiaukojimą valstybei, iškilus kokioms nors grėsmėms; daugeliu atveju šis įsakas vertinamas kaip prisidėjęs prie vėlesnės Japonijos militarizacijos ir agresyvumo. 2017-iais Abe kabinetas patvirtino pritarimą imperinio švietimo įsako, kaip mokomosios medžiagos, naudojimui mokyklose; nors toks pritarimas dar nėra privalomojo įsako kartojimo grąžinimas į edukacinę sistemą, matomas jo palaikymas konservatorių tarpe³⁵. Baiminamasi, jog būtent šio įsako naudojimas patriotinėms Abe siūlomoms vertybėms skatinti, jaunąsias kartas prives prie nacionalistinių požiūrių bei atgaivins unikalios, pranašesnės už kitus ir dieviškojo imperatoriaus vedamos šalies diskursą dominavusį imperiniu laikotarpiu. Taip pat atsižvelgiant į įsako istorinį kontekstą ir jo naudojimo aplinkybes, yra nuogąstaujama, jog jis yra nesuderinamas su dabartine konstitucija bei švietimo įstatymais³⁶. Istorinio revizionizmo padariniai yra pastebimi ne tik edukacinės sistemos sferoje, bet ir tarptautiniuose santykiuose, ypač Rytų Azijos regione. Būtent juos ir analizuosime toliau.

---

³⁵ Osaki, Tomohiro 2017. „Imperial Rescript on Education making slow, contentious comeback“ [interaktyvus].

³⁶ Solomon, Richard 2018. „Using Education to Make Japan Great Again?“ [interaktyvus].

3.3. Istorinis revizionizmas ir santykiai regione

Praėjus daugiau nei septyniems dešimtmečiams po Antrojo pasaulinio karo pabaigos, Japonija vis dar susilaukia kaltinimų (daugiausiai iš Kinijos bei Pietų Korėjos) dėl nesugebėjimo priimti savo karo praeities bei nuoširdaus apgailestavimo išreiškimo. Nors Japonijai pavyko pagerinti savo įvaizdį tarptautinėje arenoje, to paties negalima pasakyti žvelgiant į Rytų Azijos regioną. Galima teigti, jog šiuo klausimu Abe trūksta politinės valios; kaimyniniai santykiai taip pat negerėja pastebint tai, jog nėra pateikiama viena, nuosekli Japonijos pozicija tam tikrais klausimais. 2015-ųjų rugpjūtį vienoje iš savo kalbų ministras pirmininkas teigė, jog šiandienos taika galima mėgautis dėka praeities brangių aukų; smurtą Antrojo pasaulinio karo metu pateisinant kaip vieną iš priežasčių šiandienos gerovei regione, išryškėja revizionistinis požiūris bei suteikiamas tam tikras teisėtumas ankstesniems tautos veiksams³⁹. Tuo pačiu istorinis revizionizmas gali būti naudojamas kaip priemonė teigiamam šalies įvaizdžiui bei jos ‚garbei‘ apginti.

Ankstesnės valdžios ir ministrų pirmininkų pasiekimai normalizuojant ryšius tarp Kinijos ir Pietų Korėjos (būtent jos bene labiausiai nukentėjo nuo Japonijos imperijos ekspansionizmo ir agresijos) yra kvestionuojami jiems prieštaraujančių Abe Shinzō pasisakymų. Pavyzdžiui, vienas iš žinomiausių Japonijos atsiprašymo atvejų yra 1993-ųjų *Kōno* pareiškimas (išsakytas tuometinio vyriausiojo kabineto sekretoriaus Kōno Yōhei 河野洋平). Šiame pareiškime buvo pripažinta ir patvirtinta, jog tuometinė Japonijos kariuomenė buvo tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi su komforto stočių įkūrimu ir valdymu bei komforto moterų įdarbinimu prieš jų valią; tuo tarpu 2007-iais, Abe atmetė šį pareiškimą teigdamas, jog jame apibūdintiems įvykiams patvirtinti trūksta įrodymų⁴⁰. Nors vėliau ministras pirmininkas teigė, jog šis atsiprašymas nebus koreguojamas ar atsiimtas⁴¹, toks atsiprašymų sumenkinimas ar kitoks nepripažinimas smarkiai kenkia jų efektyvumui

---

³⁹ Engelberg, Isaac 2018. „Yasukuni Shrine: More Than Just Honoring the Dead“ [interaktyvus].

⁴⁰ Kingston, Jeff 2018. „On ‘comfort women’ and Japan’s war history, Abe’s historical amnesia is not the way forward“ [interaktyvus].

⁴¹ Sieg, Linda 2014. „Japan’s Abe says won’t alter 1993 apology on ‘comfort women’“ [interaktyvus].

ir nuoširdumui. Tuo pačiu Abe konstatavo, jog jo nuomone istoriniai klausimai neturėtų būti politizuojami ar paverčiami diplomatiniais nesutarimais⁴².

Daug reakcijų yra sulaukę kontraversiški Abe Shinzō *Yasukuni* maldyklos vizitai. Čia atsiskleidžia problematiškumas, sukeliantis moralinius/religinius, konstitucinius, bei politinius/diplomacinius konfliktus. Kodėl šie vizitai sulaukia kritikos ne tik vietiniu, bet ir tarptautiniu lygiu? Visų pirma, pokario konstitucijos 20-ame straipsnyje nurodoma, jog valstybė ir jos organai turi susilaikyti nuo religinio švietimo ar bet kokios kitos religinės veiklos. Globaliame kontekste, galimai vizitas į bet kurią kitą maldyklą nebūtų taip plačiai analizuojamas, jei tai nebūtų *Yasukuni*, kurioje pagerbiami ne tik Meiji restauracijos metu kritę kovotojai, bet ir visi, žuvę įvairių karų metu, įskaitant ir pripažintus Antrojo pasaulinio karo nusikaltėlius; dėl šių priežasčių, *Yasukuni* neišvengiamai siejama ir su valstybiniu šinto ir imperialistine praeitimi. Prie maldyklos taip pat egzistuoja ir karo muziejus, kuriame reprezentuojama istorinė interpretacija atspindi revizionistines pozicijas: Kinijos ir Korėjos invazijos yra apibūdinamos kaip pateisinami bandymai išlaisvinti Aziją nuo Vakarų imperializmo, neminimos nei Nankino žudynės, nei kariuomenės naudojimas komforto stotimis ir t.t.⁴³.

Pats Abe šiuos vizitus vertina kaip skirtus dabartinei taikai pagerbti ir apgailestauja, jog vizitai į šią maldyklą tapo politine-diplomatine problema; taip pat kalbėdamas apie savo 2013-ųjų vizitą pabrėžia, jog jo apsilankymo tikslas yra ne pagarbos išreiškimas karo nusikaltėliams, bet siekis prieš karo žuvusiųjų sielas pranešti apie savo administracijos darbo metus bei atnaujinti pažadą, jog Japonija niekuomet neturi vėl įsivelti į karą⁴⁴. Pastebima, jog 2015-iais, vadovaujantys LDP nariai užsiėmė kampanija, kurios metu užsienio akademikams, politikams ir žurnalistams (daugiausiai iš JAV) kaip dovanos buvo siunčiamos dvejios knygos, kartu su laišku, skatinančiu jas perskaityti, kadangi istorija „yra iškraipoma tam tikrų, neįvardintų individų“; minėtose knygose Japonijos kolonijinė

---

⁴² Ten pat.

^{43, 44} Harlan, Chico 2013. „Japanese prime minister’s visit to Yasukuni war shrine adds to tensions in Asia“ [interaktyvus].

ekspansija pateikiama kaip iš esmės geras dalykas, komforto moterys įvardijamos kaip sumišusios pasenusios melagės, susigundžiusios suteikti klaidingus parodymus tam, jog gautų finansines kompensacijas ir t.t.⁴⁵. Tokios nuostatos stabdo istorinių klausimų problemų tvarkymo procesą iš abiejų pusių – Japonija jaučiasi pasiūliusi pakankamai atsiprašymų, apgailestavimo, išmokų ir kompensacijų praeities problemoms spręsti, todėl Kinijai ar Pietų Korėjai reiškiant nepritirimą tam tikriems pareiškimams ar veiksams, kyla atsakomasis nepasitenkinimas Japonijoje, manoma, jog nesugebama istorijos atskirti nuo ekonominės/politinės kooperacijos; populiarėja požiūris, jog šalis turėtų nustoti priiminėjusi kaltę bei judėti toliau. Tuo tarpu Kinijoje ir Pietų Korėjoje vyrauja nuomonė, jog Japonija nenori pripažinti savo imperinės agresijos veiksmų, o didžioji dalis pasiūlytų atsiprašymų yra netiesioginiai, nenuoširdūs ar nesuteikiantys užtikrinto apgailestavimo; tuo pačiu nerimaujama, jog toks nenoras susitaikyti su praeitimi gali reikšti Japonijos polinkį į militaristinio valdymo sugrįžimą. Istorinis revizionizmas, kartu su minėtais valdžios veiksmais, iškyla kaip priešprieša ankstesniems atsiprašymų pareiškimams, ko pasėkoje ne tik griauamos kitų grupių darbo pastangos siekiant išspręsti karo paliktas problemas, bet ir prisidedama prie nuolatinės įtampos tarptautiniuose santykiuose pačiame regione palaikymo. Ši įtampa dažnai manifestuojasi į įvairius politinius-diplomatinius, ekonominius ar kultūrinius konfliktus; Japonija turi teritorinių nesutarimų ir su Kinija, ir su Pietų Korėja. Vienas naujausių ginčų pavyzdžių galėtų būti 2019-ųjų Japonijos-Pietų Korėjos prekybinis konfliktas. Nors šis konfliktas labiausiai palietė ekonomiką, galime teigti, jog dar 2018-iais jis užsimezgė dėl tų pačių istorinių nesutarimų: tais metais Pietų Korėjos aukščiausiasis teismas priėmė nuosprendį dėl papildomų kompensacijų išmokėjimo karo metu įvairių Japonijos firmų išnaudotiems korėjiečių darbininkams (ar jų palikuoniam)⁴⁶; Japonija ginčijo tokį sprendimą pabrėžiant, jog 1965-ųjų susitarimu šis klausimas jau buvo išspręstas skiriant 500 mln. dolerių kompensaciją

---

⁴⁵ Morris-Suzuki, Tessa 2015. „Japan’s History Wars Aren’t Over with Abe’s Speech“ [interaktyvus].

⁴⁶ Green, Rory 2019. „There’s another major trade war that’s starting to heat up while everyone is focused on the US and China“ [interaktyvus].

santykiams normalizuoti⁴⁷. Į tokį nuosprendį, Japonijos (neoficialus) atsakas taip pat buvo sugriežtinti trijų cheminių medžiagų importo procesą (šios medžiagos yra svarbi puslaidininkų sudedamoji dalis, viena iš populiariausių Pietų Korėjos eksporto prekių), tokį sprendimą paremiant Pietų Korėją apkaltinant informacijos ir/ar net pačių medžiagų nutekiniu tokioms šalims kaip Šiaurės Korėja bei Iranas⁴⁸. Tokių apribojimų manifestacijomis tapo ilgesni ir sudėtingesni procesai įvežant prekes, tiekimo pailginimas, buvo pranašaujama, jog tai gali juntamai paveikti Pietų Korėjos technologinę industriją bei eksportą, tačiau Japonija neapsiribojo tokiais suvaržymais – buvo priimtas sprendimas išbraukti Pietų Korėją iš palankių ekonominių partnerių „baltojo sąrašo“ (angl. *whitelist*); Korėja padarė tą patį ir iš savojo sąrašo pašalino Japoniją⁴⁹. Vėliau konfliktas didėjo, Pietų Korėjai pradėjus grasinti pasitraukimu iš karinės žvalgybos informacijos dalijimosi pakto (angl. *General Security of Military Information Agreement – GSOMIA*) su Japonija, argumentuojant, jog šie mainai nebeatitinka nacionalinių šalies interesų⁵⁰; pačioje Pietų Korėjoje taip pat buvo protestuojama prieš japonišką produkciją (alų, maistą, automobilius, aprangos parduotuvių tinklus), nukentėjo turizmas⁵¹. Šis konfliktas pasiekė tokį lygį, jog žiniasklaidoje dažnai buvo vadinamas prekybiniu karu – tai tik vienas iš daugelio pavyzdžių, kaip užtęsimi ir nesprendžiami istoriniai klausimai paveikia Japonijos santykius su kaimyninėmis šalimis. Galiausiai, paskutinėje dalyje pakalbėsime ne tik apie konkrečius paties Abe veiksmus, bet jo ryšį su įvairiomis organizacijomis, vienaip ar kitaip susijusiomis su imperinio laikotarpio ideologija.

---

⁴⁷ Onchi, Yosuke ir Nagumo, Jada. 2018. „Five things to know about South Korea's wartime labor ruling“ [interaktyvus].

⁴⁸ *CNBC International Youtube* paskyra 2019. „Why are Japan and Korea in a trade war?“ [interaktyvus].

⁴⁹ Ma, Alexandra 2019. „'A selfish, destructive act': Japan and South Korea cut each other from export whitelists as their trade war reignites World War II tensions“ [interaktyvus].

⁵⁰ *Channel News Asia* (2019). „South Korea to scrap military intelligence-sharing pact with Japan“ [interaktyvus].

⁵¹ Ma, Alexandra 2019. „Beer exports from Japan to South Korea have fallen 99.9% as their bitter, personal trade war rages on“ [interaktyvus].

3.4. Abe politiniai ryšiai ir asociacijos

Kalbant apie politinius ministro pirmininko ryšius, greičiausiai derėtų pradėti nuo jo partijos, t.y. konservatyviosios LDP. Po trumpo valdymo 2006-2007, Abe į lyderio poziciją grįžo 2012-iais; atsižvelgiant į tai, jog Abe yra LDP lyderis, nebūtų klaidinga teigti, jog partijos siekiai ir tikslai bent dalinai sutampa ir su paties Abe požiūriu.

Nuo pat susikūrimo 1955-iais, LDP didžiąją dalį laiko buvo valdžioje. 2012-iais LDP atgavo vyriausybės kontrolę ir ją išlaiko iki šiol – kartu su *Kōmeitō* 公明党 partija LDP sudaro valdančiąją koaliciją ir užima daugumą. Pastebima, kad iki Abe grįžimo į valdžią, nuo 2006 Japonijoje kiekvienais metais keitėsi ministrai pirmininkai – taigi LDP ir Abe atnešė tam tikrą politinį stabilumą (tai taip pat yra vienas iš esminių faktorių, kodėl dabartinio ministro pirmininko populiarumas išlieka nepaisant įvairių kontraversijų ir skandalų – piliečiai nusprendė, jog pastovumas jiems yra priimtinesnis už nežinią; be to dažnai nurodoma, jog kol kas geresnio varianto, kam suteikti balsus, nematoma)⁵². Nors partijos nariai laikosi įvairių pozicijų, tradiciškai LDP yra priskiriama į politinio spektro dešiniąją pusę, paremtą konservatizmu ir nacionalizmu. Šiam darbui aktualūs LDP požiūriai atskleidžiami aukščiau aptartuose LDP siūlytuose konstitucinių pataisų planuose: daugiau laisvės valdžiai, papildomos atsakomybės piliečiams, (gynybinių) militaristinių pajėgų įteisinimas – galime daryti prielaidą, jog LDP idealios Japonijos įvaizdis labiau primena Japonijos imperijos, o ne šiandieninius, laikus.

Didelė dalis LDP narių (įskaitant ir Abe, kuris užima parlamentinės lygos specialiojo patarėjo pareigas) taip pat priklauso *Nippon Kaigi* – didžiausiai konservatorių dešiniųjų organizacijai šalyje. Savo internetinėje svetainėje, organizacija yra nurodžiusi 6 siekius; juose pabrėžiamas imperatoriškosios šeimos ir žmonių ryšys, kalbama apie konstituciją, kuri tiktų naujajai erai, religijos ir valstybės atskyrimo mažinimą, visuomenės susidomėjimo politika atgaivinimą, patriotišką, nacionalinio vieningumo jausmą skatinantį švietimą, gynybos sistemos tobulinimą nepamirštant save valstybei paaukojusių ir mirusių per karą ir t.t.⁵³. Dėl tokių ir kitų požiūrių, *Nippon Kaigi* yra kaltinama siekiais atsisakyti

---

⁵² Tanikawa, Miki 2017. „Japan's Teflon Premier“ [interaktyvus].

⁵³ *Nippon Kaigi* internetinė svetainė. „日本会議がめざすもの“ [interaktyvus].

lyčių lygybės, noru atkurti patriarchalines vertybes bei fundamentaliai keisti pokario konstituciją⁵⁴. Ši organizacija prisidėjo prie imperinio kalendoriaus atkūrimo⁵⁵; 2013-iais *Nippon Kaigi* švenčiant naujus paskyrimus į Abe kabinetą (15 iš 18 buvo *Nippon Kaigi* nariai) buvo iškelta senoji imperinė „kylančios saulės“ vėliava, dainuojamas imperinis himnas bei žadėta atitrūkti nuo pokario režimo⁵⁶.

Tačiau Abe neapsiriboja vien *Nippon Kaigi*. Labiau nei bet kuris kitas pokario ministras pirmininkas, Abe yra orientuotas į šinto ir taipogi yra svarbus *Shintō Seiji Renmei* 神道政治連盟 (angl. *Shinto Association of Spiritual Leadership*) narys. Nacionalizmo intensyvumas gali skirtingai pasireikšti įvairiose srityse – Japonijos modernusis nacionalizmas buvo/yra glaudžiai susijęs su šinto. Dalis politikų mano, jog atėjo laikas religijai susigrąžinti savo vietą viešojoje erdvėje. Ši šinto asociacija taip pat turi panašius tikslus, kaip ir *Nippon Kaigi*: siekis susigrąžinti dvasines vertybes, kurios, pasak jų, buvo prarastos JAV okupacijos metu, pacifistinės konstitucijos persvarstymo rėmimas, moralinio ir patriotinio švietimo palaikymas, atsisakant „mazochistinio požiūrio“ į šalies istoriją, bei skatinimas sugrąžinti imperatoriui ryškesnį vaidmenį Japonijos visuomenėje.⁵⁷ Teigiama, jog pats šinto patiria atgimimą politinėje sferoje; pavyzdžiui, G7 susitikimui, kuriame dalyvauja didžiųjų ekonomikų lyderiai, vykdyti, Abe pasirinko *Ise* 伊勢神宮 maldyklą – svarbiausia laikoma šinto maldyklą, kuri yra skirta legendinei *Amaterasu* minėti⁵⁸. Galime teigti, jog tokios vietos pasirinkimas yra simboliškai svarbus ministrui pirmininkui, ne kartą kalbėjusiam apie reikmę Japonijoje atkurti „tradicines vertybes“. *Ise* šventykla yra vadovaujama imperinės šeimos narių, o pats Japonijos imperatorius buvo vyriausiasis maldyklos šventikas iki 1945m..

---

⁵⁴ Onishi, Norimitsu 2006. „Japan Rightists Fan Fury Over North Korea Abductions“ [interaktyvus].

⁵⁵ Jacques, Jeremiah 2017. „The Cryptic Nationalist Group Steering Japan“ [interaktyvus].

⁵⁶ Gelernter, Josh 2016. „Japan Reverts to Fascism“ [interaktyvus].

^{57, 58} Holtz, Michael 2015. „Reviving Shinto: Prime Minister Abe tends special place in Japan's soul“ [interaktyvus].

Nors ir *Nippon Kaigi* ir *Shintō Seiji Renmei* siekia ryškesnio imperatoriaus vaidmens ir visuomenėje, ir politikoje, klaidinga būtų teigti, jog ir paties imperatoriaus nuomonė sutampa su tokiais siekiais. Imperatorius Akihito 明仁, kitaip, nei jo tėvas Hirohito 裕仁, palaiko pacifistinius, taika ir demokratija paremtus, aspektus. Santykiams regione normalizuoti Akihito nuveikė daugiau, nei visi Japonijos politiniai lyderiai⁵⁹. Už šalies ribų, imperatorius atgailaudamas pripažino Japonijos karo agresiją; tai ir įvairūs jo vizitai į nukentėjusiųjų šalis yra laikomi autentiškesniais už kintančius Abe atsiprašymus⁶⁰.⁶¹ Manoma, jog naujasis imperatorius Naruhito 徳仁 taip pat laikysis panašios pozicijos; taigi pastarųjų imperatorių ir tų, kurie juos garbina kaip dievus, įsitikinimai žymiai skiriasi.

Apibendrinant galime teigti, jog *Nippon Kaigi* ir *Shintō Seiji Renmei* iš esmės mano, jog Japonijos agresija gali būti pateisinama kaip priemonė siekiant ‚didesnio gėrio‘, t.y. Azijos išlaisvinimo nuo Vakarų imperializmo, bei tiki, jog priverstinis šinto tradicijų pašalinimas iš viešųjų ir politinių erdvių bei institucijų yra žalingas autentiškai japonų tapatybei. Todėl ministro pirmininko narystė tokiose organizacijose skirtingoms grupėms gali kelti nerimą.

---

⁵⁹ Kingston, Jeff 2018. „On ‘comfort women’ and Japan’s war history, Abe’s historical amnesia is not the way forward“ [interaktyvus].

⁶⁰ Surak, Kristin 2019. „Abe and the rise of Japanese nationalism“ [interaktyvus].

⁶¹ Agence France-Presse 2017. „Japanese Emperor Akihito meets children of Tokyo’s second world war soldiers during Vietnam visit“ [interaktyvus].

IŠVADOS

Imperialistinės ideologijos apraiškos gali būti aptinkamos tam tikroje ministro pirmininko Abe Shinzō politikoje ir veiksmuose. Jos pasireiškia įvairiose sferose (edukacinėje, kultūrinėje, istorinėje, religinėje), bei per Abe narystę skirtingose organizacijose (tokiose kaip *Nippon Kaigi* ar *Shintō Seiji Renmei*).

Su imperine ideologija sietini Abe veiksmai:

- (1) nepastovi pozicija dėl Japonijos vaidmens karo periodu (kintantys atsiprašymo pareiškimai bei prieš tai buvusių atsiprašymų legitimumo kvestionavimas);
- (2) istorinis revizionizmas (ypač ryškus švietimo sistemoje, kurioje siekiama pritaikyti naujus vadovėlius, pateikiančius alternatyvias istorijos interpretacijas, atgaivinti imperinį švietimo įsaką bei skatinti moralinę/patriotinę edukaciją);
- (3) tikslas atkurti praeities „tradicines“ ir „autentiškas“ Japonijos vertybes, taip stiprinant nacionalinį identitetą (tiksliai neįvardijant minėtų vertybių ir leidžiant daryti prielaidą, jog turima omenyje Japonijos imperijos periodą);
- (4) siekis koreguoti pacifistinę pokario konstituciją, atsigręžiant į militarizmą, svarstant žodinės laisvės apribojimus, švietimo sistemos kontrolę, bei atveriant kelią religinių ir politinių institucijų sankirtoms;
- (5) ministro pirmininko narystė įvairiose organizacijose, pasisakančiose už imperialistines vertybes.

Tokių imperinės ideologijos apraiškų Abe Shinzō politikoje padariniai ryškiausiai pastebimi analizuojant tarptautinius santykius regione. Japonija siekia lyderio vaidmens tarptautinėje visuomenėje, tačiau tuo pačiu yra linkusi pamiršti apie šalia esančius Rytų Azijos kaimynus. Regiono santykių kontekste svarbų vaidmenį atlieka Abe istorinis revizionizmas: jo paveikta kultūrinė atmintis gali būti perkonstruojama taip, kad atitiktų norimus diskursus, ko pasėkoje galimai keičiasi ir nacionalinis identitetas. Be to, dėka istorinių klausimų sukeltų nesutarimų, santykiai regione yra nuolatos įtempti, ko pasėkoje dažnai kyla nauji konfliktai. Pasitelkiant istorinį revizionizmą, teritorinius nesutarimus ir kuriant nesaugumo jausmą (dažniausiai pabrėžiant Kinijos karinių pajėgų stiprinimą bei iškeliant nenuspėjamos Šiaurės Korėjos grėsmę), stengiamasi formuoti tam tikrą anti-

korėjietišką ir anti-kinišką sentimentą, bei manipuluojant atmintimi pateisinti kai kuriuos veiksmus ir siekius (pavyzdžiui, karinio biudžeto didinimą ir pajėgų stiprinimą). Tuo pačiu, naujai interpretuojamos istorijos mokymas švietimo įstaigose gali prisidėti prie pačių japonų viktimizacijos naratyvo, skatinančio istorinę „amneziją“; dėka selektyvaus istorijos pateikimo, ateities kartoms Japonijoje gali kilti sunkumų siekiant suprasti Kinijos, Pietų Korėjos ar kitų šalių nepasitenkinimą Japonijos atžvilgiu. Kaimyninėms šalims tokie neprognozuojami veiksmai kelia nerimą, kadangi nėra aišku, kiek praeities Abe ir jo rėmėjai siekia atgaivinti; tuo pačiu sudaromi sunkumai efektyviai bei galutinai išspręsti istorines problemas ir pasitelkiant abipusį bendradarbiavimą judėti toliau.

Abe Shinzō valdžia siekia atkurti patriotines ir religines praeities vertybes, naudojant tradicinius šinto mitus, pasididžiavimą imperiniu-dieviškuoju ryšiu bei patriotizmą. Net ir tiesiogiai nepareiškus aspiracijų atstatyti valstybinį šinto, ministras pirmininkas apeliuoja į šinto svarbą ugdant tautinį pasididžiavimą. Japonijos imperinio laikotarpio aukos baiminasi, jog dabartinis Japonijos valdžios ir ministro pirmininko atsisakymas pripažinti įvairius karo nusikaltimus bei pastangų stygius dialogams palaikyti gali vesti link šalies grįžimo į agresyvų militaristinį režimą bei ekspansionizmą; daugelis kaimyninių šalių palaiko pokario Japonijos taikos ir ekonominio klestėjimo vertybes.

BIBLIOGRAFIJA

Pirminiai šaltiniai

1. Abe, Shinzō 2013. *Japan is Back* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.mofa.go.jp/announce/pm/abe/us_20130222en.html> [žiūrėta 2020 04 05].
2. *Agence France-Presse* 2017. „*Japanese Emperor Akihito meets children of Tokyo's second world war soldiers during Vietnam visit*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2075564/japanese-emperor-akihito-meets-children-tokyos-second-world-war>> [žiūrėta 2020 05 08].
3. *Agence France-Presse* 2014. „*Japan opposition leader calls prime minister Shinzo Abe 'revisionist'*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.scmp.com/news/asia/article/1472440/japan-opposition-leader-calls-prime-minister-shinzo-abe-revisionist>> [žiūrėta 2020 04 26].
4. Akimoto, Daisuke 2020. „*Japan's Emerging 'Multi-Domain Defense Force'*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://thediplomat.com/2020/03/japans-emerging-multi-domain-defense-force/>> [žiūrėta 2020 04 22].
5. Auslin, Michael 2018. „*Japan's Endless Search for Modernity*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/01/japan-abe-meiji-restoration-china/549536/>> [žiūrėta 2020 04 20].
6. Beech, Hannah 2014. „*Shinzo Abe: The Patriot*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://time.com/66275/shinzo-abe-japanese-leader-retakes-world-stage/>> [žiūrėta 2020 04 24].
7. *Channel News Asia* 2019. „*South Korea to scrap military intelligence-sharing pact with Japan*“ [interaktyvus]. Prieiga:

- <<https://www.channelnewsasia.com/news/asia/south-korea-to-scrap-military-intelligence-sharing-pact-with-11834796>> [žiūrėta 2020 05 06].
8. *CNBC International* „Youtube“ paskyra 2019. „Why are Japan and Korea in a trade war?“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.youtube.com/watch?v=zEf66tDHZZs>> [žiūrėta 2020 05 06].
  9. *Council on Foreign Relations*. „Public Attitudes on Revision“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.cfr.org/interactive/japan-constitution/>> [žiūrėta 2020 04 23].
  10. Cronin, Richard P. 2007. „Abe Shinzo’s New Nationalism and the Future of Sino-Japanese Relations“ [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.stimson.org/wp-content/files/file-attachments/Dragons_Shadow_Afterword_articleJan_2007_0.pdf> [žiūrėta 2020 04 24].
  11. Engelberg, Isaac 2018. „Yasukuni Shrine: More Than Just Honoring the Dead“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://bpr.berkeley.edu/2018/04/12/yasukuni-shrine-more-than-just-honoring-the-dead/>> [žiūrėta 2020 05 02].
  12. Fackler, Martin 2015. „U.S. Textbook Skews History, Prime Minister of Japan Says“ [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.nytimes.com/2015/01/30/world/asia/japans-premier-disputes-us-textbooks-portrayal-of-comfort-women.html> [žiūrėta 2020 04 25].
  13. Gelernter, Josh 2016. „Japan Reverts to Fascism“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.nationalreview.com/2016/07/japans-new-fascism/>> [žiūrėta 2020 05 06].
  14. *Global Firepower (GFP)* 2020. „2020 Military Strength Ranking“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>> [žiūrėta 2020 04

- 22].
15. Green, Rory 2019. „*There's another major trade war that's starting to heat up while everyone is focused on the US and China*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.businessinsider.com/us-china-tariffs-drawn-focus-japan-south-korea-trade-war-2019-9>> [žiūrėta 2020 05 05].
  16. Harlan, Chico 2013. „*Japanese prime minister's visit to Yasukuni war shrine adds to tensions in Asia*“ [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.washingtonpost.com/world/japanese-prime-ministers-visit-to-yasukuni-war-shrine-spurs-new-tension-in-asia/2013/12/26/c04b0616-6df8-11e3-b405-7e360f7e9fd2_story.html> [žiūrėta 2020 05 03].
  17. Hoffman, Michael 2017. „*Is Abe attempting to fuse the church and state?*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.japantimes.co.jp/news/2017/02/25/national/media-national/abe-attempting-fuse-church-state/#.Xr0JCWj7RPY>> [žiūrėta 2020 04 18].
  18. Holtz, Michael 2015. „*Reviving Shinto: Prime Minister Abe tends special place in Japan's soul*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.csmonitor.com/World/Asia-Pacific/2015/1005/Reviving-Shinto-Prime-Minister-Abe-tends-special-place-in-Japan-s-soul>> [žiūrėta 2020 05 07].
  19. *Imperinis švietimo įsakas* 1890. Vert. J. Paul Goode, Chicago: The University of Chicago Press [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.jstor.org/stable/1077110>> [žiūrėta 2020 03 11].
  20. Ishii, Junichiro 2020. „*Koizumi: Abe must resign over 'clear' role in Moritomo Gakuen scandal*“ [interaktyvus]. Prieiga:

- <<http://www.asahi.com/ajw/articles/13265747>> [žiūrėta 2020 04 29].
21. Jacques, Jeremiah 2017. „*The Cryptic Nationalist Group Steering Japan*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.thetrumpet.com/14529-the-cryptic-nationalist-group-steering-japan>> [žiūrėta 2020 05 06].
22. *Japonijos imperijos (Meiji) konstitucija 1889*. Vert. Miyoji Ito, Tokyo: Igrisu-Hōritsu Gakko [interaktyvus]. Prieiga: <<https://history.hanover.edu/texts/1889con.html>> [žiūrėta 2020 03 11].
23. *Japonijos konstitucija 1946*. Vert. iš *Prime Minister of Japan and His Cabinet* internetinės svetainės [interaktyvus]. Prieiga: <https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html> [žiūrėta 2020 04 21].
24. Kingston, Jeff 2018. „*On ‘comfort women’ and Japan’s war history, Abe’s historical amnesia is not the way forward*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.scmp.com/comment/insight-opinion/asia/article/2157956/comfort-women-and-japans-war-history-abes-historical>> [žiūrėta 2020 05 01].
25. Kyodo 2017. „*New high school textbooks parrot Abe’s foreign, defense policies*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.japantimes.co.jp/news/2017/03/24/national/new-high-school-texts-parrot-abes-foreign-defense-policies/#.XsAYs2j7RPZ>> [žiūrėta 2020 04 24].
26. Ma, Alexandra 2019. „*‘A selfish, destructive act’: Japan and South Korea cut each other from export whitelists as their trade war reignites World War II tensions*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.businessinsider.com/japan-south-korea-trade-war-whitelist-preferential-partners-wwii-tensions-2019-8>> [žiūrėta 2020 05

- 07].
27. Ma, Alexandra 2019. „*Beer exports from Japan to South Korea have fallen 99.9% as their bitter, personal trade war rages on*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.businessinsider.com/japan-south-korea-trade-war-beer-exports-fall-2019-10>> [žiūrėta 2020 05 07].
28. McCurry, Justin 2017. „*Shinzo Abe and wife under pressure over ties to ultra-nationalist school*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.theguardian.com/world/2017/feb/24/shinzo-abe-wife-akie-under-pressure-ties-ultra-nationalist-school-japan>. [žiūrėta 2020 04 28].
29. Mollman, Steve 2018. „*“The Abe cabinet should resign en masse”: Japan’s big political scandal just got worse*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://qz.com/1226432/japans-moritomo-gakuen-land-sale-scandal-just-got-a-lot-worse-for-shinzo-abe/>> [žiūrėta 2020 04 30].
30. Morris-Suzuki, Tessa 2015. „*Japan’s History Wars Aren’t Over with Abe’s Speech*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://thediplomat.com/2015/10/japans-history-wars-arent-over-with-abes-speech/>> [žiūrėta 2020 05 05].
31. Murakami, Sakura 2019. „*On Constitution Day, Abe again vows to revise Japan’s top law, aiming for enactment in 2020*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.japantimes.co.jp/news/2019/05/03/national/politics-diplomacy/constitution-day-abe-renews-pledge-enact-revised-top-law-2020-despite-resistance-diet/#.Xr6V0Wj7RPY>> [žiūrėta 2020 04 21].
32. *Nippon Kaigi* internetinė svetainė. „*日本会議がめざすもの* “ [interaktyvus]. Prieiga: <<http://www.nipponkaigi.org/about/mokuteki>> [žiūrėta 2020 05 07].

33. Onchi, Yosuke ir Nagumo, Jada 2018. „*Five things to know about South Korea's wartime labor ruling*” [interaktyvus]. Prieiga: <<https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Five-things-to-know-about-South-Korea-s-wartime-labor-ruling>> [žiūrėta 2020 05 08].
34. Onishi, Norimitsu 2006. „*Japan Rightists Fan Fury Over North Korea Abductions*“ [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.nytimes.com/2006/12/17/world/asia/17japan.html?pagewanted=all&_r=0> [žiūrėta 2020 05 07].
35. Osaki, Tomohiro 2017. „*Imperial Rescript on Education making slow, contentious comeback*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.japantimes.co.jp/news/2017/04/11/national/imperial-rescript-education-making-slow-contentious-comeback#.XsGrFGj7RPa>> [žiūrėta 2020 04 29].
36. Reuters 2020. „*Japan PM Abe sticks to plan to deploy forces to Middle East*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-japan/japan-pm-abe-sticks-to-plan-to-deploy-forces-to-middle-east-idUSKBN1Z50GO>> [žiūrėta 2020 04 15].
37. Ryall, Julian 2017. „*Japan's 'nationalist' school books teach a different view of history*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.dw.com/en/japans-nationalist-school-books-teach-a-different-view-of-history/a-40092325>> [žiūrėta 2020 04 26].
38. Sieg, Linda 2014. „*Japan PM Abe's base aims to restore past religious, patriotic values*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.reuters.com/article/us-japan-election-tradition/japan-pm-abes-base-aims-to-restore-past-religious-patriotic-values-idUSKBN0JP2E920141211>> [žiūrėta 2020 04 22].

39. Sieg, Linda 2014. „*Japan's Abe says won't alter 1993 apology on 'comfort women'*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.reuters.com/article/us-japan-korea/japans-abe-says-wont-alter-1993-apology-on-comfort-women-idUSBREA2D04R20140314>> [žiūrėta 2020 05 02].
40. Solomon, Richard 2018. „*Using Education to Make Japan Great Again?*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://thediplomat.com/2018/04/using-education-to-make-japan-great-again/>> [žiūrėta 2020 04 30].
41. Sposato, William 2019. „*Shinzo Abe's Dream Will Never Come True*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://foreignpolicy.com/2019/08/11/shinzo-abes-dream-will-never-come-true-japan/>> [žiūrėta 2020 04 20].
42. Surak, Kristin 2019. „*Abe and the rise of Japanese nationalism*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.afr.com/world/asia/abe-and-the-rise-of-japanese-nationalism-20190604-p51uh7>> [žiūrėta 2020 05 08].
43. *Šinto direktyva* 1945. Vert. iš *Contemporary Religions in Japan*, vol. 1, no. 2 (1960), Nagoya: Nanzan University [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.jstor.org/stable/30232810>> [žiūrėta 2020 03 15].
44. Takahashi, Kosuke 2014. „*Shinzo Abe's Nationalist Strategy*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://thediplomat.com/2014/02/shinzo-abes-nationalist-strategy/>> [žiūrėta 2020 04 25].
45. Tanikawa, Miki 2017. „*Japan's Teflon Premier*“ [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2017-06-01/japans-shinzo-abe-remains-comfortably-in-power>> [žiūrėta 2020 05 07].

Antriniai šaltiniai

1. Anderson, Benedict 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso.
2. Anno, Tadashi 2018. „National Identity and Democracy: Lessons from the Case of Japan“ [interaktyvus], *The Asan Forum*. Prieiga: <<http://www.theasanforum.org/national-identity-and-democracy-lessons-from-the-case-of-japan/#>> [žiūrėta 2020 03 24].
3. Assmann, Jan 1995. „Collective Memory and Cultural Identity“ [interaktyvus], *New German Critique*, No. 65: 125-133. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 03 29].
4. Bechhofer, Frank, David McCrone 2009. *National Identity, Nationalism and Constitutional Change*, London: Palgrave Macmillan.
5. Befu, Harumi 2008. „Consumer Nihonjinron“ iš *Theories and Methods in Japanese Studies: Current State and Future Developments*, ed. Hans Dieter Ölschleger, Göttingen: V&R unipress, 345-355.
6. Burgess, Chris 2004. „Maintaining Identities: Discourses of Homogeneity in a Rapidly Globalising Japan“ [interaktyvus], *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, Vol. 4, 1. Prieiga: <<https://www.japanesestudies.org.uk/articles/Burgess.html>> [žiūrėta 2020 03 18].
7. Burgess, Chris 2010. „The 'Illusion' of Homogeneous Japan and National Character: Discourse as a Tool to Transcend the 'Myth' vs. 'Reality' Binary“ [interaktyvus], *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 8, 9: 1-24. Prieiga: <<https://apjff.org/-Chris-Burgess/3310/article.pdf>> [žiūrėta 2020 03 19].

8. Dale, Peter N. 1986. *The Myth of Japanese Uniqueness*, New York: St Martin's Press.
9. Duke, Benjamin 2009. *The History of Modern Japanese Education: Constructing the National School System, 1872-1890*, New Brunswick: Rutgers University Press.
10. Erll, Astrid 2011. *Memory in Culture*, London: Palgrave Macmillan.
11. Fearon, James D. 1999. *What is Identity (As We Now Use The Word)?* [interaktyvus], Stanford: Stanford University. Prieiga: <<https://web.stanford.edu/group/fearon-research/cgi-bin/wordpress/wp-content/uploads/2013/10/What-is-Identity-as-we-now-use-the-word-.pdf>> [žiūrėta 2020 03 15].
12. Fukuoka, Maki 2013. „Handle With Care: Shaping the Official Image of the Emperor in Early Meiji Japan“ [interaktyvus], *Ars Orientalis*, Vol. 43: 108-124. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 03 08].
13. Green, Anna 2004. „Individual Remembering and 'Collective Memory': Theoretical Presuppositions and Contemporary Debates“ [interaktyvus], *Oral History*, Vol. 32, 2: 35-44. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 03 22].
14. Halbwachs, Maurice 1992. On collective memory, vert. Lewis A. Coser, Chicago: University of Chicago Press.
15. Yusa, Michiko 2002. *Japanese Religions*, London: Routledge.
16. Keene, Donald 2005. *Emperor of Japan: Meiji and His World, 1852-1912*, New York: Columbia University Press.

17. Kim, Gyewon 2012. „Tracing the Emperor: Photography, Famous Places, and the Imperial Progresses in Prewar Japan“ [interaktyvus], *Representations*, Vol. 120, 1: 115-150. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 03 11].
18. Kohn, Hans 1969. *The Idea of Nationalism. A Study in Its Origins and Background*, New York: Collier Books.
19. Levin, Paul T. 2007. „Nation State“ [interaktyvus] iš *International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. William A. Darity Jr., et al., Vol. 1, 2nd ed., Farmington Hills: Gale. Prieiga: <<https://www.academia.edu/227775/Nation-State>> [žiūrėta 2020 03 13].
20. Manabe, Kazufumi, Harumi Befu 1993. „Japanese Cultural Identity: An Empirical Investigation of Nihonjinron“ [interaktyvus], *Japanstudien*, Vol. 4, 1: 89-102. Prieiga: <<https://doi.org/10.1080/09386491.1993.11827036>> [žiūrėta 2020 03 31].
21. Matsui, Shigenori 2018. „Fundamental Human Rights and ‘Traditional Japanese Values’: Constitutional Amendment and Vision of the Japanese Society“ [interaktyvus], *Asian Journal of Comparative Law*, Vol. 13, 1: 59-86. Prieiga: <<https://doi.org/10.1017/asjcl.2017.25>> [žiūrėta 2020 04 24].
22. McCormack, Gavan 2020. „Abe Shinzo and Japan’s One-Strong (Ikkyo) State“ [interaktyvus], *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 18, 7:4, 1-18. Prieiga: <<https://apjpf.org/-Gavan-McCormack/5388/article.pdf>> [žiūrėta 2020 04 28].
23. McVeigh, Brian J. 2004. *Nationalisms of Japan: Managing and Mistifying Identity*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishing.
24. Morris-Suzuki, Tessa 2013. „The Re-Branding of Abe Nationalism: Global Perspectives on Japan“ [interaktyvus], *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 11, 28:1, 1-

6. Prieiga: <<https://apjff.org/-Tessa-Morris-Suzuki/3966/article.pdf>> [žiūrėta 2020 04 13].
25. Murray, Stephen C. 2016. *The Battle Over Peleliu: Islander, Japanese, and American Memories of War*, Tuscaloosa: The University of Alabama Press.
26. Nolte, Sharon H. 1983. „National Morality and Universal Ethics. Ōnishi Hajime and the Imperial Rescript on Education“ [interaktyvus], *Monumenta Nipponica*, 38:3, 283-294. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 03 19].
27. Nora, Pierre 1989. „Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire“ [interaktyvus], *Representations*, 26: 7-24. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 04 07].
28. Pletnia, Maciej 2014. „Resurgence of memory – Abe Shinzō and his approach towards Japan’s troubled past“ [interaktyvus], iš *Multi-vector politics in modern Asia*, ed. Joanna Marszałek-Kawa, Ewa Kaja, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 249-267. Prieiga: <https://www.academia.edu/31836116/Resurgence_of_memory_Abe_Shinz%C5%8D_and_his_approach_towards_Japan_s_troubled_past> [žiūrėta 2020 04 13].
29. Rear, David 2017. „A Critical Analysis of Japanese Identity Discourse: Alternatives to the Hegemony of Nihonjinron“ [interaktyvus], *Journal of Critical Perspectives on Asia*, Vol. 53, 2: 1-27. Prieiga: <https://www.academia.edu/37546998/A_critical_analysis_of_Japanese_identity_discourses_Alternatives_to_nihonjinron> [žiūrėta 2020 04 02].
30. Repeta, Lawrence 2017. „Backstory to Abe’s Snap Election – the Secrets of Moritomo, Kake and the “Missing” Japan SDF Activity Logs“ [interaktyvus], *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 15, 20:6, 1-15. Prieiga: <<https://apjff.org/-Lawrence-Repeta/5080/article.pdf>> [žiūrėta 2020 04 28].

31. Sasaki, Masamichi 2004. „Globalization and National Identity in Japan“ [interaktyvus], *International Journal of Japanese Sociology*, Vol. 13, 1: 69-87. Prieiga: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1475-6781.2004.00054.x>> [žiūrėta 2020 03 25].
32. Shepherd, Gregory 1991. „Nihonjinron": Challenge to Academia“ [interaktyvus], *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*, Vol. 22, 2: 187-192. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 03 22].
33. Shiiyama, Chiho 2014. *Nationalism and Supranational Regional Solidarity: The Case of Modern Japanese Nationalism and Its Perception of Asia, 1868-2001*, daktaro disertacija, London School of Economics.
34. Shimazono, Susumu 2005. „State Shinto and the Religious Structure of Modern Japan“ [interaktyvus], *Journal of the American Academy of Religion*, Vol. 73, 4: 1077-1098. Prieiga: <<https://doi.org/10.1093/jaarel/lfi115>> [žiūrėta 2020 03 12].
35. Smith, Anthony D. 1991. *National Identity*, London: Penguin Books.
36. Starrs, Roy 2011. „Introduction: Politics and Religion in Japan“ iš *Politics and Religion in Modern Japan: Red Sun, White Lotus*, ed. Roy Starrs, London: Palgrave Macmillan, 1-27.
37. Stokke, Kristian 2017. „Nation-state“ [interkatyvus], iš *The International Encyclopedia of Geography*, ed. Douglas Richardson, et al., New York: John Wiley & Sons. Prieiga: <<https://www.academia.edu/41639332/Nation-state>> [žiūrėta 2020 03 15].
38. Sugimoto, Yoshio 1999. „Making Sense of Nihonjinron“ [interaktyvus], *Thesis Eleven*, Vol. 57, 1: 81-96. Prieiga: <<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0725513699057000007>> [žiūrėta

2020 04 11].

39. Švambarytė, Dalia 2016. *Japonijos Istorija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
40. Tamamoto, Masaro 2018. „Towards True Independence: Abe Shinzo’s Nationalism“ [interaktyvus], iš *Identity, Trust, and Reconciliation in East Asia*, ed. Kevin P. Clements, London: Palgrave Macmillan, 179-200. Prieiga: <<https://booksc.xyz/book/67168292/4c869c>> [žiūrėta 2020 04 13].
41. Teeuwen, Mark 2006. „Review: Kokugaku vs. Nativism“ [interaktyvus], *Monumenta Nipponica*, Vol. 61, 2: 227-242. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 03 20].
42. Toyoda, Maria A., Aiji Tanaka 2002. „Religion and Politics in Japan“, iš *Religion and Politics in Comparative Perspective: The One, The Few, and The Many*, ed. Ted G. Jelen, Ted Gerard Jelen, Clyde Wilcox, Cambridge: Cambridge University Press, 269-288.
43. Tsujiuchi, Makoto 1996. „National Identity in the United States and Japan“ [interaktyvus], *Hitotsubashi Journal of Social Studies*, Vol. 28, 2: 57-65. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2020 04 16].
44. Zykas, Aurelijus 2009. „Nihonron and Japanese Country Image Communication: The Aspect of ‘Articulation’ of National Identity“ [interaktyvus], *Contemporary Japan from European Perspective*, Regioninės Studijos (3): 121-139. Prieiga: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/32509/1/ISSN2029-2074_2009_V_3.PG_121_139.pdf> [žiūrėta 2020 04 18].

ABSTRACT

The title of this paper is “ "Make Japan Great Again": Manifestations of Imperialist Ideology in the Politics of Abe Shinzō”. The main goal of this work is to examine how the similarities to imperialist ideology can be seen in various aspects in the politics of the current prime minister of Japan, how that can affect national identity and international relations in the East Asia region (mainly with South Korea and China). Using content analysis of various news portals and applying other concepts relevant to the work (especially those of national identity and collective memory), it was concluded that certain policies, speeches, associations and other elements of Abe Shinzō’s activities can be linked to the imperialist ideology and its values; that includes the pursuit of constitutional amendments that cover the aspects of militarism, education, religion and the functions of the state, the inconsistent stance on Japan’s role during the war, growing historical revisionism, that might result in some changes of the national identity and a noticeable tension in international relations in the region.

This paper could be useful for analyzing the politics of Abe Shinzō, Japanese national identity or collective memory (especially in the context of the imperial period and World War II), or studying Japan’s relations with its neighbours.